

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

UDVALGTE PROBLEMER

I

DANSK MILITÆR HISTORIESKRIVNING

DET KONGELIGE GARNISONSBIBLIOTEK
1978

**Udvalgte Problemer
i
Dansk Militær Historieskrivning**

**Indlæg fra Militærhistorisk Basisgruppens
(MBG) seminar på Militærhistorisk Konference '77 og fra en senere diskussion**

Redigeret af

Claus C. von Barnekow

Jesper B. Bernøe

Kaare E. Janson

Hans Christian Wolter

København 1978

FORORD

Som allerede omtalt i forordet til "Militærhistoriens - hvem forsker hvad" udsendt i november 1977 er interessen for studiet af militærhistorien stigende.

Denne interesse må organiseres for at give det rette udbytte på længere sigt. En sådan organisation er Militærhistorisk Basisgruppe (MBG) ved Københavns Universitet, en gruppe som Det kongelige Garnisonsbibliotek kun finder det rimeligt at give nødvendig støtte og opmuntring til gensidig gavn og glæde.

I erkendelsen heraf er det naturligt for Det kongelige Garnisonsbibliotek at medvirke til udgivelse og distribution af "Udvalgte problemer i dansk militær historieskrivning".

København i juli 1978

H. KROON

INDLEDNING

I foråret 1975 afholdtes den første militærhistoriske konference i Danmark på Frederiksberg Slot. I konferencen deltog flere historiestuderende fra Københavns Universitet. Ved et møde den 17.maj s.å. dannede disse Militærhistorisk Basisgruppe (MBG).

I den forløbne tid har det på militærhistorisk grundlag været MBGs fornemste opgave at fremme kontakt og samarbejde mellem sine medlemmer i erkendelse af, at historiestudiet på Københavns Universitet ikke giver de militærhistorisk interesserede studerende rimelig mulighed for - under vejledning - at studere historiens militære dimension, al den stund, at størsteparten af danske faghistorikere hidtil har været uden interesse for dette historiske aspekt.

På den anden militærhistoriske konference i foråret 1977 arrangerede Militærhistorisk Basisgruppe et seminar over et antal danske officerers historieskrivning. En væsentlig del af seminaret udgjordes af de efterfølgende bidrag, som foreligger i let omarbejdet form. Dette seminar bevirkede ganske naturligt, at MBG besluttede, at også andre end yngre kandidater og stud.mag'ere i historie skulle kunne optages som medlemmer af MBG.

Det er vigtigt for os at understrege, at de til tider ret så provokerende synspunkter på dansk militær historieskrivning ikke mindst havde til formål at skabe en debat. Vi mener således absolut ikke, at det sidste ord herom er sagt, men håber blot, at indlæggene vil blive opfattet som nogle foreløbige spredte synspunkter på dansk militær historieskrivning generelt og enkelte militærhistoriske værker specielt, idet den militærhistoriske disciplin efter vor opfattelse har fristet en noget kummerlig tilværelse herhjemme. At skabe en debat herom blandt seminarets deltagere på baggrund af de efterfølgende indlæg var vort formål.

Vi har i vor tre-årige levetid haft et forbilledligt samarbejde med Det kongelige Garnisonsbibliotek og vil i den forbindelse gerne rette en hjertelig tak til Biblioteket, fordi det påtog sig at udsende nærværende skrift.

Claus C. von Barnekow

Jesper B. Bernøe

Kaare E. Janson

Hans Christian Wolter

I	OMKRING DANSK MILITÆRHISTORIE af grosserer, stud.mag. Claus C. von Barnekow	side 1-4
II	EN KRITISK VURDERING AF JENS JOHANSEN: "Frederik VI's Hær 1784-1814". (Kbh. 1948) af stud.mag'erne Peter Buntzen, Klaus Hersaa og Hans Christian Wolter	side 5-13
III	SYNSPUNKTER PÅ GENERALMAJOR P.N. NIEUWENHUIS' OPFAT- TELSE AF "KRIGSPROBLEMET" af grosserer, stud.mag. Claus C. von Barnekow og lærer ved Flyvevåbnets Officersskole, cand. phil. Kaare E. Janson	side 14-22
IV	HELGOLAND - SEJR ELLER NEDERLAG? af stud.mag'erne Jesper B. Bernøe, Karin Munkholm og Lone Tvilsted-Jacobsen	side 23-36
V	MILITÆRHISTORIENS MANGFOLDIGHED af dr. phil. Thomas Riis, Istituto Universitario Europeo (EF-Universitetet i Firenze)	side 37-40
VI	UDDANNELSEN I MILITÆRHISTORIE. Et personligt syn af oberstløjtnant, hærbibliotekar H. Kroon	side 41-43

I OMKRING DANSK MILITÆRHISTORIE

af Claus C. von Barnekow, formand for Militærhistorisk Basisgruppe

Vi skal på dette seminar beskæftige os med dansk militær historiografi, men inden vi går over til dette, vil det være på sin plads at knytte nogle kommentarer til valget af dette emne.

Den norske historiker Ottar Dahl har formuleret historiens genstand på følgende måde: "Historieforskningens Emneområde består af socialt relevant menneskelig Adfærd og sådanne ikke-menneskelige Forhold, som er relevante for social menneskelig Adfærd." ¹⁾ Den historiske videnskab kan opdeles i to gensidigt afhængige grene, hvor den ene beskæftiger sig med at opnå viden om fortiden og den anden med de midler, der bringes i anvendelse for at opnå dette mål. Disse to discipliner, som vi passende kunne kalde fortidsbeskrivelse og systembeskrivelse, kan igen deles op i en lang række undergrupper. Under den første disciplin henhører f.eks. udenrigspolitisk historie, kirkehistorie, økonomisk og militær historie eller en sammenfatning af disse og flere andre aspekter til belysning af et lands eller en befolkningsgruppes (klasses) historie. I den anden disciplin indgår emner som kildekritik, metodelære og historieteori. Mellem disse to hovedgrupper findes - som en art bindeled - den historiografiske disciplin.

Historiografi betyder beskrivelse af historien, men opfattes ofte som historieskrivningens historie. I sin efter vor opfattelse mindre sigende form er det en redegørelse for forskningen, hvor dens udøvere og dens resultater på et bestemt område præsenteres med det formål at oplyse om den opsamling af viden, der er udført på dette specielle felt. Selv om historieforskning søger at opnå erkendelse, er det ikke helt ligegyldigt, hvorledes denne opnås - altså: hvorledes har den/de pågældende historiker(e) arbejdet, og hvilke forhold betinger den givne fremgangsmåde og dermed resultatet af forskningen. Derfor har vi valgt at opfatte historiografi som en disciplin, der har til formål at redegøre for og vurdere litteraturen om historiske begivenheder og deres forklaringer. På denne måde bidrager historiografiske arbejder både til vor viden om fortiden (hvorledes arbejdede de og de historikere, og hvilke resultater er de sandsynligste) og udgør et praktisk grundlag for udviklingen af det vi kaldte systembeskrivelse.

Et par år efter Den 1. Verdenskrigs afslutning holdt generalløjtnant, dr. phil. h.c. A.P. Tuxen, som i årene fra cirka 1890 til sin død i 1929 var en af dansk militærhistories drivende kræfter, et foredrag på det nordiske historikermøde i Oslo. Tuxen indledte med et citat af en dansk faghistoriker, som i en anmeldelse af et dansk krigshistorisk værk skrev: "Den danske hær kan ikke rose sig af at have haft mange historieskrivere"²⁾ og han afsluttede med følgende citat fra samme historiker: "Nogen metodisk skolet historiker af fag har den danske krigshistorie hidtil ikke knyttet til sig."³⁾ Uanset denne kendsgerning kunne Tuxen alligevel skrive: "og dog besidder Danmark en meget omfangsrig krigshistorisk litteratur."⁴⁾

At det forholder sig således - og mængden af den militærhistoriske litteratur er naturligvis blevet meget større - ved utvivlsomt enhver af de tilstedeværende. Hvis ikke, så er det muligt at danne sig et godt overblik over omfanget ved hjælp af den strøm af bibliografier, som Det kongelige Garnisonsbibliotek har udgivet de sidste år.⁵⁾ Men enhver af de tilstedeværende ved sikkert også, at æren for denne militærhistoriske litteratur - med et overvejende krigshistorisk sigte - i hovedsagen stadig tilkommer personer, hvis pligt det aldrig har været at skrive militærhistorie, men derimod skabe den: nemlig officererne.⁶⁾

For den litteratur, som vil blive behandlet under de følgende emner, gælder således også, at den til dels er skrevet af officerer. Årsagen hertil er forsåvidt allerede besvaret, idet de militære jo har været aldeles dominerende på det militærhistoriske felt. Men derved får det også betydning at søge en afklaring på, hvorledes disse arbejder med fortiden, idet deres fremstillinger benyttes i andre end militærhistoriske sammenhænge; f.eks. udenrigspolitisk historie, hvor de militære forhold spiller en rolle eller i brede skildringer af Danmarks historie. Disse fremstillinger er således med til at præge den almindelige opfattelse af Danmarks militærhistorie. Men denne betydning forøges yderligere, når man betænker, at officerernes formål med at beskæftige sig med fortiden ofte har det praktiske sigte, at den opnåede viden skal bruges til at dygtiggøre officeren med henblik på fremtidige konflikter. Han skal altså lære af historien.

Men hvad skal vi bruge disse iagttagelser til? Ja, da officerernes og faghistorikernes uddannelse og målsætning mildest talt er temmelig forskellige, så er det ikke en urimelig antagelse, at deres måde at arbejde med historien på forløber forskelligt. Og denne iagttagelse bliver nu engang

---

ikke mindre interessant, når vi har konstateret, at det er personer udenfor faghistorikernes kreds, som har ydet omfangsmæssigt langt den største indsats til belysning af dansk militærhistorie, og dermed også præget vor viden herom i et og alt. Skal vi tydeliggøre, hvad vi mener, der betinger, at der arbejdes forskelligt med historien, så gøres dette bedst ved at danne sig et overblik over forudsætningerne: uddannelsen. Konklusionen på et sådant overblik vil naturligt nok være den, at historie for officeren er et enkelt fag blandt mange, og det er derfor en selvfølge, at studiet heraf ikke kan blive særligt dybtgående set i relation til universitetets historikeruddannelse.

I konsekvens af, at de militære stort set har domineret den militærhistoriske arena, må det derfor konstateres, at faghistorikerne i dette land har følt militærhistorie som noget uvedkommende. I konsekvens heraf vil vi derfor postulere, at faget ikke besidder en forskningstradition.

Vi vil også hævde, at det på baggrund af de få værker, der skal gennemgås, er muligt at karakterisere den militærhistoriske forskning herhjemme generelt. Og vi vil hævde, at årsagen hertil bl.a. er, at der mellem dens udøvere ikke findes tradition for en systembeskrivende diskussion i modsætning til forholdene i faghistoriske kredse, hvor diskussion om kildekritiske, metodiske og teoretiske problemer indtager en væsentlig plads med stadig udvikling til følge.

Det er indlysende, at det bedst mulige samarbejde mellem de to kategorier (officerer-faghistorikere) især vil afhænge af forståelse for hinandens hensigter. Vi vil således påstå, at et frugtbart samarbejde mellem de to grupper kan opnås, hvis man med baggrund i en accept af de forskellige forudsætninger opfatter de to kategoriers virkefelt som en lang linie, der opdeles i to halvdele. Til venstre for denne linies midte arbejder historikeren med at opnå erkendelse om fortiden - og til højre for denne linies midte arbejder officeren med at opstille antagelser om, hvorledes en række problemer bedst vil kunne løses i en fremtidig konfliktsituation. Denne fremtidsrettede situation skaber for officeren et behov for den bedst mulige forberedelse. Det betydningsfulde for officeren er derfor studiet af de fortidige situationer og tilstande, der forventes at være af samme type som dem, der forudses at kunne indtræffe i fremtiden. Da den historiske dimension i et sådant studium vil være fremtrædende, turde samarbejdsmuligheden mellem officer og faghistoriker være oplagt. Omvendt vil der ofte i et militærhistorisk studium være specielle militær-faglige forhold, som lige-

---

ledes kunne danne basis for fælles virke mellem de to kategorier.

Til slut et par praktiske bemærkninger. Man kan således med rette beklage, at vi ikke har inddraget mere litteratur i de to første afsnit, men valgt at koncentrere os om et enkelt værk. F.eks. kunne vi jo i forbindelse med Jens Johansens bog have behandlet E.O.A. Hedegaards værk om Frederik 6. og De røde Fjer⁷⁾, hvad der ville have udvidet det historiografiske perspektiv. Når vi imidlertid ikke har bearbejdet flere fremstillinger, så skyldes det, at den endelige beslutning om afholdelse af seminaret - af grunde som Militærhistorisk Basisgruppe ikke har haft indflydelse på - blev truffet så sent, at vi følte det rigtigst at koncentrere os.

Henvisninger:

- 1) Citeret efter H.P. Clausen, Hvad er historie? Den historiske videnskabs metodiske grundspørgsmål og nyere synspunkter på historieforskningens teoretiske problemer. Kbh. 1963, p. 47.
- 2) A.P. Tuxen, Dansk krigshistorieskrivning i de sidste hundrede år. Foredrag holdt ved det nordiske historikermøde i Kristiania 1920. I: Det krigsvidenskabelige Selskab 1871-1921. Kbh. 1921, p. 49.
- 3) op. cit. p. 65.
- 4) op. cit. p. 49.
- 5) P.I. Liebe og E. Borgstrøm, Litteraturfortegnelse til de danske hærafdelingers, samt militære korps', institutioners, skolers, arkivers og museers historie. 1973. og m.fl.
- 6) Udtrykket er Hans Christian Bjergs. Se dennes: Dansk militærhistorisk forsknings dilemma. I: Claus C. von Barnekow, Ole Louis Frantzen, Kaare E. Janson, Hvor blev militærhistorien af? En diskussion om militærhistorisk forskning. Kbh. 1975, p. 6.
- 7) E.O.A. Hedegaard, Frederik den Sjette og "De røde Fjer". Studier i Danmarks militære og politiske historie under Napoleonskrigene. I-II. Kbh. 1975.

II EN KRITISK VURDERING AF JENS JOHANSEN: "Frederik VI's Hær 1784-1814".
(Kbh. 1948)
af stud.mag'erne Peter Buntzen, Klaus Hersaa og Hans Christian Wolter

Under behandlingen af Jens Johansens "Frederik VI's Hær 1784-1814" vil der blive foretaget en bedømmelse af de i forordet indeholdte præmisser og konklusioner samt en stillingtagen til væsentlige dele af forfatterens begrebsanvendelse. Tillige vil den for værket så ødelæggende mangel på bibliografiske oplysninger blive uddybet, ligesom der anlægges en generel kritik af bogens mangelfulde udstyr.

Allerede i forordet angives forfatterens opfattelse af Frederik VI som primus motor i det hærmæssige reformarbejde. Til belysning af dette kan fremdrages nogle eksempler på Jens Johansens bevisførelse. Centralt må stå forfatterens behandling af visse paramilitære formationer og specialtropperne, hvis oprettelse og udvikling han anskuer udfra såvel den udenrigspolitiske baggrund med dens sikkerhedspolitiske impulser og taktisk-teknologiske fornyelser, som de indenrigspolitiske faktorer, hvortil Frederik VI hører.

I værkets efterskrift fremsætter Jens Johansen sin konklusion, der er den, at den danske hær kunne være blevet "et skarpt Sværd i sin Førers Haand". Denne konklusion vil blive underkastet en nærmere undersøgelse, idet forfatterens evaluering bygger på en udenrigspolitisk hypotese, for hvilken der ikke fremsættes nogen bevisførelse i selve værket.

Jens Johansen, der levede fra 1873 til 1950, opnåede oberstløjtnantgraden og beklædte hærarkivarposten fra 1930 til 1944. Udover sin officersgerning helligede han sig også militærhistorien. Dette medførte en omfattende produktion inden for dansk historie, som vi dog ikke agter at komme nærmere ind på. Bogen om Frederik VI's hær, der står som Johansens sidste historiske værk, kan måske med rimelighed betragtes som kronen på hans forfatterskab. Materialet til denne bog fik han kendskab til bl.a. gennem sit arbejde i Hærens Arkiv. Fire år efter hans fratreden som hærarkivar forelå værket så i 1948.

En gennemlæsning af indholdsfortegnelsen tyder på en særdeles systematisk strukturering af det emne, han har sat sig for at behandle. Og man noter sig med glæde, at hans definition af militærhistorie også synes at

---

omfatte visse af militærets berøringsflader til det civile samfund.

Det kan ikke tilstrækkelig stærkt beklages, at forfatteren har sparet sig den ulejlighed at bringe bogens udstyr i orden. Når man erindrer sig, at han i en årrække har ledet Hærens Arkiv, bliver manglerne særlig uforståelige. Et register og en bibliografi ville have gjort værket lettere at benytte og kan kun til nød undværes i en studie som denne; men katastrofal bliver manglen, når der som kildeangivelser blot gives en generel henvisning til Hærens Arkiv. Denne henvisning vil ikke kunne bruges i et eventuelt videre arbejde med emnet, selv om arkivet udmærker sig ved at være et af vore mest systematisk opbyggede og bedst ordnede.

I bogens forord fremsætter Jens Johansen sin præmis, at den behandlede periode skal ses som en "Brydningstid", der fordrer ændringer - ikke mindst på det militære område. Præmissen bliver værkets formelle eksistensberettigelse, idet forfatteren konkluderer, at der ikke findes egentlige monografier, der behandler sådanne ændringer og udviklinger på det militære område. Her ville blot en summarisk forskningsdiskussion, som refererede til brede fremstillinger behandling af emnet, absolut have været relevant og velplaceret. Efter præsentation af sin præmis fremlægger Jens Johansen sin konklusion, at de effektuerede ændringer inden for det landmilitære område i vid udstrækning kan tilskrives Frederik VI's indsats.

Jens Johansen starter med at betegne perioden omkring slutningen af det 18. århundrede og begyndelsen af det 19. århundrede som en brydnings-tid, "der greb saa stærkt ind paa alle Omraader", og som ikke kunne "undgaa ogsaa at sætte sine Spor inden for Hæren og i mangt og meget omdanne baade dens ydre og indre Liv" ¹⁾. Formålet med bogen er da at vise "hvad en saadan Gæringstid krævede af Hærens Ledelse, og hvilke Kræfter den satte i Bevægelse, hvorhos der ved Gennemgang af de Ændringer, som efterhaanden fandt Sted paa alle Hærens Omraader, er skabt et Grundlag for Vurderingen af Frederik VI's Indsats for Hæren i den omhandlede Periode samt givet et Billede af den Hær, han skabte".

De emner, Jens Johansen opstiller til behandling, kan ingenlunde siges at være irrelevante; men man savner en nærmere uddybning af de problemstillinger, der måtte ligge i disse samme emner.

Forordet mangler en argumentation for, at forfatteren vælger alene at behandle den danske hær, og ikke det samlede dansk-norske forsvarsvæsen, altså også flåden.

Når vi hæfter os ved denne mangel, skyldes det, at vi er inspireret af den engelske politolog Samuel E. Finer, der i antologien "The Formation of National States in Western Europe" opererer med begrebet "military format" ²⁾.

Ved "military format" forstår han den måde, hvorpå en stat vælger at opbygge sit militærvæsen under hensyntagen til rekrutteringsgrundlaget, de indbyrdes styrkeforhold mellem forswarets forskellige komponenter, de rekrutteredes sociale stratifikation, samt en hensyntagen til landets fysiske og økonomiske ressourcer, dets geografiske og politiske placering etc.

Naturligvis kan man ikke bebrejde Jens Johansen, at han ikke har arbejdet ud fra begrebet "military format", da dette begreb er forholdsvis nyt; men det ville have været velset, om forfatteren havde søgt at sætte hæren ind i et større perspektiv, f.eks. forholdet mellem hærens indre opbygning overfor dens strategiske^{og}/sikkerhedspolitiske anvendelsesmuligheder, hvilket meget vel kunne være mundet ud i en sammenligning med andre europæiske hære i samme tidsrum. Vender vi os et øjeblik til bogens tidsmæssige afgrænsning, er der her et forhold, som vi ønsker at henlede opmærksomheden på, men som man i øvrigt ikke kan lægge Jens Johansen voldsomt til last.

Det drejer sig om året 1814, hvor forfatteren har valgt at afslutte sin fremstilling. Det er symptomatisk for de fleste historiske fremstillinger, der behandler denne periode, at de vælger at stoppe ved dette årstal, til trods for at de resterende år af Frederik VI's regeringstid - eller rettere, hvis vi skal bevæge os væk fra det personcentrerede, op til den nye hærordning af 1842 - ikke er mindre interessante. Da man altid står sig bedst ved at rette konstruktiv kritik, kan vi her pege på to væsentlige problemstillinger i perioden 1814-1842. Det ene problem vedrører indførelsen af almindelig værnepligt i Danmark. Dette sættes ind i et større perspektiv i det andet moment, der samtidig er en betragtning af mere generel karakter. Det er jo ikke ualmindeligt, at en nations forsvarsvæsen bygger på erfaringerne fra den forrige krig. Derfor kunne det være interessant at undersøge, i hvor høj grad dette var tilfældet i Danmark, og samtidig se på de problemer man stødte på i denne forbindelse, bl.a. om man havde forståelse for at tilpasse erfaringerne til udviklingen indenfor militærvæsenet set i europæisk sammenhæng.

Vender vi os igen til selve forordet, er det før nævnt, at de emner, Jens Johansen vil undersøge, skønnes relevante. Men der er ét emne, man savner - en mangel der måske bliver særlig grell, når man tager i betragtning, at forfatteren har sat sig for at undersøge Frederik VI's indflydelse på arbejdet med hæren. Der tænkes her på det emne, der allerede i samtiden var stærkt debatteret, nemlig generalstabsadjutanternes påståede indflydelse på Frederik VI's politik. Man kan næppe forvente en entydig definition af begrebet "indflydelse"; men det havde været ønskeligt med en nærmere afgrænsning eller opstilling af forskellige indfaldsvinkler til afklaring af dette begreb. Som elementer kan eksempelvis nævnes: diktater, trussel om suspendering, intellektuel autoritet, retten til at udstede love, etc.

Hermed er vi langt inde i et af de aspekter vi vil belyse, nemlig Jens Johansens begrebsanvendelse. Bemærk, at vi ikke taler om hans begrebsapparat - denne betegnelse ville nemlig forudsætte, at han havde en entydig begrebsanvendelse. Hos Jens Johansen er denne imidlertid temmelig diffus. I forordet ses det første eksempel på uklarheden i forfatterens anvendelse af begreber, idet perioden omkring år 1800 betegnes som en "Brydningstid" og samtidig som en "Gæringstid". Efter vor opfattelse er der i ordet "Brydningstid" indeholdt et element af pludselighed, mens "Gæringstid" beskriver en noget langsommere proces.

Et talende eksempel finder man på side 227:

"Omvæltningerne inden for Fodfolkets Organisation og fra Lineartaktik til fri Manøvetaktik var i Hovedsagen gennemført i Løbet af godt en halv Snes Aar, og gennemført ikke alene i de ydre Former, men som en virkelig Tilegnelse af den nye Tids Aand. Naar dette kunne ske uden Gnidning og næsten umærkeligt i en jævn Udvikling, skyldtes det først og fremmest Kronprinsens personlige Arbejde".

Bemærk omvæltningerne, der skete næsten umærkeligt i en jævn udvikling i løbet af en halv snes år .....!

Som et eksempel på en form for forfatterens norm- og politiske meningstilkendegivelse - der ikke bør forekomme i en saglig fremstilling - kan nævnes en passus fra afsnittet om "Hærplanen 1789", (p. 39 ff.). Denne drejer sig om den modvilje imod, at Danmark opretholdt et forsvar, der kom til udtryk i en bog af von Schmettau i 1793. Jens Johansen skriver på side 49-50:

"De forsvarsnihilistiske Raisonninger, som for første Gang fremsattes paa Tryk i Schmettau's Bog, og som siden har haft en saa skæbnesvanger Indflydelse paa vort Folk, vakte naturligvis stor Ophidselse inden for Officerskorpset, som kraftigt imødegik Skriftet, til dels dog paa en uheldig Maade... Paa en Udenrigsminister som A.P. Bernstorff forblev Schmettau's taabelige Raisonninger derimod ganske virkningsløse...". (vore udh.).

For at belyse Jens Johansens opfattelse af Frederik VI som en afgørende faktor i reformarbejdet inden for hæren, vil nogle eksempler blive udvalgt, nemlig landeværnet og jægerkorpserne.

Landeværnet bliver omfattende behandlet i værket; og forfatteren tager stilling til oprettelsen af et landeværn den 19. januar 1801. Johansens argumentation er bemærkelsesværdig og lyder i citat:

"Kravet om Oprettelse af et Landeværn lod sig imidlertid ikke i Længden afvise og støttedes ved, at Bondestanden ved Stavnsbaandets Løsning i 1788 havde faaet "Forstaaelse af, hvor deres Vel var knyttet til Statens", en Forstaaelse, som i Farens Stund naturligt maatte udløses i Forsvarsvillie. Da Spørgsmaalet om Kystbevogtning blev aktuelt i Vinteren 1800-1801, fandt Kronprinsen derfor ogsaa god Jordbund for den "Forordning om Oprettelse af et Landeværn", som han udstedte den 19/1-1801" 3).

Når Jens Johansen hævder, at en samfundsbevidstgørelse af bondestanden opnås i farens stund og udløses i en voldsom forsvarsvilje, kan man stille nogle spørgsmål til denne ideologisk-patriotiske baggrund, forfatteren mener at kunne påvise.

For det første kan man spørge, om bondestanden opnår en betydelig forøget nationalbevidsthed i løbet af de 12 år fra stavnsbåndets løsning til krigshandlingernes begyndelse. Hertil skal det bemærkes, at afviklingen er successiv, og følgelig ikke får maksimal virkning i denne korte periode. For det andet kan der spørges, om bønderne informeres i så stort omfang, at de motiveres til ekstraordinære forsvarsydelser, inden krigshandlingerne overhovedet har taget deres begyndelse. Det synes ikke muligt at besvare disse spørgsmål bekræftende. Der skal nok snarere søges andre forklaringer, når det gælder oprettelsen af landeværnet, end en national bevidstgørelse og en dermed følgende forsvarsvilje i de lavere samfundslag.

I det næste led af citatet anfører Jens Johansen som den udenrigspolitiske baggrund for opfattelsen, at de danske kyster er truede i vinteren 1800-1801. Her er spørgsmålet, hvem der ser denne fare, og følgelig hvor stor kredsen af beslutningstagere er til etableringen af bl.a. landeværnet.

Der kan næppe være tale om, at væsentlige dele af landbefolkningen øjner en decideret fare, og at kronprinsen derfor i disse samfundslag finder en god grobund for oprettelsen. Initiativet må snarere forventes at komme ovenfra i det enevældige kongedømmes hierarki. Her er det dog vanskeligt at følge Jens Johansen til tops i statssystemet og opfatte kronprinsen som primus motor, blot fordi han approberer forordningen om oprettelse af et landeværn. Derfor bliver det vanskeligt som det afgørende led i effektueringen at se kronprinsen, støttet af en national forsvarsvilje, således som det sker hos forfatteren.

En forklaring, der henter de afgørende faktorer i den danske central-administration, altså først og fremmest i Danske Kancelli, i generalstaben og blandt de udenrigspolitiske rådgivere, vil derfor synes langt mere plausibel end en opfattelse af en initiativrig kronprins, der hjulpet af en forsvarsbevidst bondestand gennemfører landeværnsordningen.

Efter at have brugt landeværnet som eksempel på en paramilitær formation og efter at have undersøgt Jens Johansens argumentation for årsagerne til oprettelsen, kunne man vælge jægerkorpserne som et eksempel på specialtropperne. Forfatterens behandling af jægerkorpserne og de lette bataljoner som en taktisk-teknisk fornyelse kan kun betegnes som udførlig og grundig. Terrænhensyn, ny taktik, ny våbenudnyttelse, specialafdelingernes afsmitning på det øvrige fodfolk, der uddannelsesmæssigt gøres mere alsidigt - alt dette er godt beskrevet. Ligeledes er det absolut et aktiv, når forbindelsen til det civile samfund anføres med jægerens mulighed for efter endt tjeneste at opnå stillinger i f.eks. forstvæsenet.

Det vil være interessant at se lidt nærmere på forfatterens konklusion på fodfolkets forhold. Her vil det være formålstjenligt endnu en gang at benytte det tidligere citerede afsnit:

"Omvæltningerne inden for Fodfolkets Organisation og fra Lineartaktik til fri Manøvretaktik var i Hovedsagen gennemført i Løbet af godt en halv Snes Aar, og gennemført ikke alene i de ydre Former, men som en virkelig Tilegnelse af den nye Tids Aand. Naar dette kunne ske uden Gnidning og næsten umærkeligt i en jævn Udvikling, skyldtes det først og fremmest Kronprinsens personlige Arbejde. Han havde haft gode Hjælpere - navnlig havde General Ewald's Indflydelse været meget stor - men Kronprinsen fulgte selv meget nøje Udviklingen under Samtidens store Krige, overførte hurtigt Erfaringerne paa vore Forhold og vaagede ved sine Inspektioner og Øvelser med Nidkærhed over deres Indarbejdelse i Afdelingerne. Fodfolket var derfor stedse paa Højde med Tidens Krav, paa visse Omraader endda uddannelsesmæssigt forud for de fleste udenlandske Hære" (4).

Det er værd at notere sig, at Jens Johansen opfatter kronprinsen som den indflydelsesrige faktor i udviklingen, mens de udefra kommende taktiske fornyelser samt en person som Ewald betragtes som underordnede. Her aktualiseres atter forfatterens opfattelse af begrebet indflydelse. En argumentation og bevisførelse for, at det er kronprinsen, der leder fodfolkets uddannelsesmæssige udvikling, ville her have været påkrævet. Det synes imidlertid umuligt at kunne opstille et sådant bevis, da den nye kampform - og dermed den ny tænke måde - kræver sine erfarne specialister, hvortil kronprinsen næppe kunne siges at høre.

Selv om Jens Johansen i forordet bedyrer at ville distancere sig fra de udenrigspolitiske begivenheder, der knytter sig til krigene 1801 og 1807-1814, og i selve fremstillingen lever op til denne intention, drager han i sin efterskrift endog overordentlig vidtgående, ikke underbyggede slutninger på det udenrigspolitiske område.

Ved en sammenligning af forord og efterskrift bliver et skift i nøjagtighedsintensitet iøjnefaldende. Forordet er formuleret som afgrænsning af en opgave, der har til formål at vurdere Frederik VI's indsats for hæren og en beskrivelse af den hær, han skabte. I efterskriftet er der imidlertid tale om en langt mere vidtfavnende og fra den øvrige fremstilling separat stillingtagen til den førte militærpolitik.

En tydelig modsigelse fremkommer endvidere i forfatterens udenrigspolitiske værdidomme. I efterskriftet hedder det således: "Hvad man end kan mene om Kronprinsens Politik i 1807, saa er det dog vitterligt, at han derved reddede Halvøen og Fyen for fransk Besættelse og en Udplyndring, som maaske for det danske Rige var blevet en ikke mindre Ulykke end Krigen mod England". Til sammenligning hermed lyder det i fremstillingen på side 17 om kronprinsens handle måde i 1807, at den var præget af rådvildhed og utilstrækkeligt ansvarsmod, og at han "lod sig drive af Begivenhederne i Stedet for at fastholde sin Beslutning om Alliance med England". Det er således her særdeles uklart, hvorledes kronprinsens indsats skal vurderes. De to påstande, at han besad en formuleret politik, og at han lod sig drive af begivenhederne, lader sig ikke forene.

Forfatteren foretager i efterskriftet endvidere en afsluttende bedømmelse af den danske hærs effektivitet, dels ud fra den militær-tekniske, dels ud fra den politiske situation. Der bliver i højere grad tale om en absolut end en relativ bedømmelse, da der ikke foretages eksplicitte sammenligninger med andre europæiske hæres formåen på samme tidspunkt.

Jens Johansen opfatter således den danske hær som en mulig betydningsfuld faktor i det europæiske storpolitiske spil, om den blot var blevet klogere benyttet i den sidste del af Napoleonskrigene. Forfatteren karakteriserer således i efterskriftet Frederik VI's alliancepolitik over for Frankrig med ordene "en saa forbløffende Stædighed". Denne værdinorm forekommer, set på baggrund af Frederik VI's samtidige forudsætninger, ganske unuanceret. Man bør her gøre sig klart, hvor afgørende en rolle spørgsmålet om Norges stilling i det dansk-norske monarki efter en fredsslutning spillede i Frederik VI's og den danske regerings bevidsthed og dermed for formuleringen og udførelsen af den danske udenrigspolitik. Frederik VI hverken kunne eller ville forlade sin eneste sikre forbundsfælle, Frankrig, for at slutte sig til Den store Koalition, uden absolut håndfaste garantier for den fortsatte besiddelse af Norge. Hvorledes resultatet af fredsslutningen ville være blevet påvirket af et dansk allianceskift efter 1812, må derfor blive forfatterens eget tankeeksperiment og en hypotese, for hvilken der ingen bevisførelse fremlægges, hverken i selve fremstillingen eller i efterskriftet.

Skal man søge at sammenfatte de emner, vi her har diskuteret, kan man altså sige, at Jens Johansens problemstillinger kunne være sat i et større perspektiv, hans begrebsanvendelse er noget diffus, hans årsagsforklaringer er i nogle tilfælde mangelfuld, hans historieopfattelse er for personcentreret, og den afgrænsning, forfatteren i forordet sætter sig for at ville overholde m.h.t. udenrigspolitik, brydes i efterskriftet, hvor hans konklusioner bliver vidtgående og uunderbyggede.

Det er således hverken få eller små indvendinger, der kan rettes mod Jens Johansens bog, og det må derfor være rimeligt til slut at fremhæve de positive sider, som bogen vitterligt har. For det første er værket ganske velskrevet, og det vinder absolut ved sin systematiske opbygning. For det andet er det en gevinst, at det som den første monografi om emnet giver et så klart organisatorisk billede af den danske hær i den givne periode, og som sådan må det betragtes som et pionerarbejde.

Noter:

- 1) p.5. (Pp. 5-6 udgør et selvstændigt afsnit i værket; det har ikke nogen betegnelse, hvorfor vi ved senere henvisninger benævner det "forordet". Forordet er sammen med efterskriftet vedlagt denne artikel i kopi).
- 2) Charles Tilly (Ed.): The Formation of National States in Western Europe. Princeton, New Jersey, 1975. (Afsnittet af Samuel E. Finer: "State- and Nation-Building in Europe: The Role of the Military". pp. 84-163).
- 3) p. 52.
- 4) pp. 227-28.

BRYDNINGSTIDEN i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, der greb saa stærkt ind paa alle Omraader, kunde ikke undgaa ogsaa at sætte sine Spor inden for Hæren og i mangt og meget omdanne baade dens ydre og indre Liv. Af den Udvikling, der saaledes fandt Sted, er ikke tidligere givet nogen samlet Fremstilling. Formaalet med nærværende Værk er da at vise, hvad en saadan Gæringstid krævede af Hærens Ledelse, og hvilke Kræfter den satte i Bevægelse, hvorhos der ved Gennemgang af de Ændringer, som efterhaanden fandt Sted paa alle Hærens Omraader, er skabt et Grundlag for Vurderingen af Frederik VI's Indsats for Hæren i den omhandlede Periode samt givet et Billede af den Hær, han skabte.

Selve Krigene 1801 og 1807—14 med de udenrigspolitiske Begivenheder, som slutter sig dertil, er, bortset fra enkelte Eksempler, ikke medtaget, da dette tidligere er behandlet i de af Generalstaben i 1880—1902 udgivne »Meddelelser fra Krigsarkiverne«. For de Spørgsmaal af hærorganisatorisk Natur, særlig Hærreformen 1803, om hvilke der er givet Oplysninger i disse, danner den nærværende Fremstilling kun et Supplement.

De ved Udarbejdelsen anvendte Kilder er talrige, men knytter sig for de utryktes Vedkommende fortrinsvis til de Samlinger, som findes i Hærens Arkiv, og af hvilke flere hidtil kun har været lidet eller slet ikke udnyttede.

Forfatteren er blevet assisteret af Oberstløjtnant C. P. Bokkenheuser ved Gennemlæsning af Manuskriptet m. m. og af Kaptajn I. W. Gordon Norrie i den endelige Korrekturlæsning.

FREDERIK VI'S
HÆR 1784—1814

(KBH.1948)

Hæren var i den her omhandlede Periode fulgt med i den Udvikling, som havde været saa stærk paa alle Omraader, og den var i visse Henseender endda naaet meget vidt til Trods for den tunge Ballast, den slæbte med sig fra Fortiden. Den var sammen med Flaaden blevet det naturlige Midtpunkt i den stærke, nationale Bevægelse, Krigsbegivenhederne havde fremkaldt. Hvad Frederik VI havde naaet i Henseende til Hærens Opbygning og Uddannelse var overordentligt; den havde erhvervet sig en høj Grad af Dygtighed og kunde være blevet et skarpt Sværd i sin Førers Haand.

Hvad man end kan mene om Kronprinsens Politik i 1807, saa er det dog vitterligt, at han derved reddede Halvøen og Fyen for fransk Besættelse og en Udplyndring, som maaske for det danske Rige var blevet en ikke mindre Ulykke end Krigen med England. Som Forholdene blev, dannede derhos det stærkt udviklede Forsvar en alvorlig Hindring for Gennemførelse af fjendtlig Landgang i Krigens senere Aar, efter 1807. Havde Frederik VI ikke med en saa forbløffende Stædighed, trods indtrængende Advarsler, fastholdt sin Alliance med Napoleon efter dennes Nederlag i Rusland 1812, vilde den fortrinlige danske Hær have været et betydeligt Lod i Vægtskaalen ved Danmark-Norges Optagelse i Forbundet mod Frankrig. Vor Deltagelse i Frihedskrigen vilde have stillet Rigerne i et ganske andet Lys ved Fredsslutningen, end Tilfældet nu blev, og Kongens Afstaaelse af Norge sandsynligvis hindret. I Stedet derfor fik Hæren kun for en mindre Dels Vedkommende Lejlighed til at vise sit Værd og maatte ode sine Kræfter for en Sag, der blev haabløs, da Kongen vægrede sig ved at sætte Hærens Hovedstyrker ind. Dette i Forbindelse med Kjøbenhavns ringe Modstandsevne i 1807 saavel som den fortvivlede økonomiske Situation og i det hele Krigens ulykkelige Følger bibragte Folket Indtryk af, at de store Rustninger havde været forgæves og Hæren udrettet saa lidt, at den næsten kunde siges at have været overflødig. Herved led ikke alene det indre Liv, som var skabt i Hæren, men ogsaa Interessen for den og den Sammenknytning mellem Folk og Hær, som var opstaaet. Hvad der paa den Maade var tabt, ikke fordi Hæren svigtede, men som Følge af en Politik, der ikke forstod at udnytte Rigerens militære Kraft, kunde trods Frederik VI's store Anstrengelser ikke genoprettes i den følgende Fredsperiode.

III SYNSPUNKTER PÅ GENERALMAJOR P.N. NIEUWENHUIS' OPFATTELSE AF
"KRIGSPROBLEMET"

af grosserer, stud.mag. Claus C. von Barnekow og
lærer ved Flyvevåbnets Officersskole, cand.phil. Kaare E. Janson

Rækken af værker omhandlende den danske hærs historie over et længere tidsrum er ikke lang. Kendtest turde vel Vaupells', Stevns' og Thaulows bøger være¹⁾. Fælles for disse forfattere er, at de - at dømme efter indholdet - væsentligst opfatter hærens fortid som synonym med krigs- og organisationshistorie. Endelig har K.C. Rockstroh i sit hovedværk sat sig for at undersøge den organisatoriske udvikling.^{1a)}

Lad os betragte disse værker under ét, omend det altid er forbundet med en vis risiko at generalisere: faren er jo, at nuancer går tabt til fordel for opnåelsen af overblik. Omend der er indbyrdes nuanceforskelle, forekommer det imidlertid rigtigt at fremføre, at disse værker hovedsageligt er refererende, altså uden analyser - endsige analytiske tilløb. At det forholder sig således er en konsekvens af, at forfatterne ikke opererer med konkrete problemstillinger, hverken under- eller overordnede. De indskrænker sig til at redegøre for fortidens begivenheder, således som disse fremstår gennem historisk faglitteratur og kildemateriale. Dermed fremstår hændelserne, deres årsager, hensigter og virkninger, som relativt uproblematisk størrelser, der blot skal bringes til at hænge sammen kronologisk. Dette medfører, at den forhåndenværende litteratur og kildematerialet i høj grad styrer selve forskningsprocessen. Dette skal forstås på den måde, at disses saglige begrænsninger dermed automatisk afgrænser selve arbejdets karakter. Dette sker delvis i modsætning til det arbejde - som med udgangspunkt i en række præcist formulerede problemstillinger - sætter sig for at finde og analysere det kildemateriale, der lader sig bruge til besvarelse af det/de opstillede formål, og dét selv om det fremdragne kildemateriale eventuelt er fremstået i en ganske anden sammenhæng end den forfatteren vil undersøge. Under disse omstændigheder vil der således være tale om en vis styringsmæssig vekselvirkning mellem forfatter og materiale i relation til det givne problem; og i dette tilfælde kan det derfor forventes, at forfatteren viderebringer en helhedsopfattelse - en syntese - over det/de opstillede undersøgelsesfelt(er), medens en sådan forventning om en velargumenteret helhedsopfattelse i sagens natur vil blive gjort til

---

skamme i førstnævnte tilfælde - in casu: de her nævnte officerers arbejder. Perspektiverne mangler - sammenhængene skjules.

På denne baggrund er generalmajor Nieuwenhuis' ²⁾ mere end tres år gamle bog ³⁾, hvad en direkte, omend ikke ganske præcist formuleret, problemstilling angår, samt angivelse af bogens resultat, en ener blandt de brede fremstillinger.

Formålet med dette arbejde angiver forfatteren i forordet således:

"Hvilket værd man end vil tillægge mit skrift, så tror jeg i alt fald at turde sige, at det giver en let overskuelig, kortfattet fremstilling af vor krigsførelse i de sidste århundreder (1611-1864) med det formål tillige at påpege, hvad der i særdeleshed udkræves, for at det såre vanskelige "krigsproblem" kan blive løst på heldigste måde."
(p. 5-6)

I den efterfølgende indlednings slutning oplyses dernæst om undersøgelsens resultat:

"Af denne skildring tror vi, det i hvert fald vil fremgå, at krigsoperationernes udfald først og fremmest har været afhængigt af overgeneralens hele personlighed og dernæst af det forhold, hvori han har været stillet til regeringen." (p. 16)

På dette punkt er Nieuwenhuis' opfattelse af sin undersøgelses resultater imidlertid ikke ganske klar, idet han i sit afsluttende kapitel skriver, at

"mangelfuld krigsforberedelse såvel i militær som i politisk henseende samt feltherrens alt for afhængige stilling lige over for regeringsmyndigheden!" (p. 374-75)

var hovedårsager til tingenes skæve gang. At Nieuwenhuis har mistet overblikket over sin fremstilling, forekommer den rimeligste forklaring på afvigelsen. Men da udvidelsen af årsagerne ikke gensidigt udelukker eller modsiger hinanden, vil vi i første omgang nøjes med at fastslå, at disse konklusioner danner præmis for forfatterens opfattelse af problemets fremtidige løsning.

Det er her værd at bemærke, at Nieuwenhuis' bog har et pragmatisk sigte. Han vil fokusere på, hvad der kaldes "krigsproblemet" og ønsker således at udforske det, vi med professor H.P. Clausens definition kan kalde for "årsagssammenhænge med belæring og praktisk nytte for øje" ⁴⁾ i relation hertil, for at kunne opstille nogle almengyldige betragtninger over, hvorledes dette problem bedst løses. Dermed indgår bogen i to sammenhænge, dels en

---

bagudrettet, altså historisk-erkendende (hvad skete der i fortiden) og en fremtidsrettet, militær-faglig (hvorledes løser vi disse problemer i fremtiden), hvor den første er underordnet den anden, idet hændelserne i fortiden udgør argumentation for, hvordan problemerne gerne skulle løses i fremtiden.

Lad os derfor se på det resultat, Nieuwenhuis kommer til i forbindelse med en påpegning af

"hvad der i særdeleshed udkræves, for at det såre vanskelige "krigsproblem" kan blive løst på heldigste måde."

Forfatterens løsning kan bedst karakteriseres ved et enkelt ord: nemlig samarbejde. Man må imidlertid gøre sig klart, at Nieuwenhuis' forslag til problemets løsning er betinget af de muligheder, Danmarks og lignende staters politiske struktur efter forfatterens mening åbner for. Sagen er nemlig den, at han nævner samfundstyper, hvor problemet forekommer ham at kunne løses bedre.

Lad os se nærmere på problemets løsning, som for forfatteren er afhængig af, om staten er ikke-konstitutionel, konstitutionel eller indtager en position mellem disse to yderpunkter. Her er det bogens opfattelse, at

"Kun i det lykkelige tilfælde, at statens overhoved både er en erfaren politiker og en dygtig feltherre og tillige er beklædt med den fornødne myndighed, vil krigsproblemet kunne løses uden gnidningsmodstand mellem politiske og militære hensyn.

I konstitutionelle stater kan forholdet ikke blive så gunstigt, idet den politiske og den militære ledelse dér ikke er lagt i de samme hænder, hvorved friktion let opstår. I nogle af disse stater, hvor statsoverhovedet efter forfatningen personlig har overledelsen af stridskræfterne, bliver forholdet dog heldigere end dér, hvor den udøvende magt i virkeligheden er lagt i hænderne på ministeriet." (p.12)

Til underbygning af de her fremførte postulater lettes der på låget til den store historiske gryde, hvorfra allehånde løkkerbidskener fremdrages: f.eks. den tyske hærs ledelse under Den fransk-tyske Krig, Den franske Revolution og Den amerikanske Borgerkrig (p.12 ff), og der fortsættes hermed i bogens slutning (p.375). På baggrund heraf fastslås, hvad der er

"sagens egentlige kerne, nemlig overgeneralens stilling til den ansvarlige krigsminister i nutiden eller den uindskrænkede monark i fortiden, forsåvidt denne ikke selv overtog ledelsen af de militære operationer." (p. 15)

Ser vi nu på forfatterens løsning af problemet - af os sammenfattet med ordet samarbejde, der jo hænger sammen med den historiske undersøgelses

---

resultat - så må man altså bemærke, at Nieuwenhuis personligt mener, at problemet bedst løses, når statens overhoved både er en erfaren politiker og en dygtig feltherre, og denne kombination kan ifølge forfatterens måde at stille tingene op på kun opstå i ikke-konstitutionelle stater. En sådan var Danmark ikke, da bogen blev skrevet, og derfor må der anvises en anden måde til at klare problemet på. Det hedder således:

Da "den samlede regering må bære ansvaret for, at landet er krigsberedt, og for at enhed i ledelsen finder sted" (p. 377)

stiller Nieuwenhuis det spørgsmål, om der

"ville ... være noget til hinder for, at de nævnte personligheder regelmæssig af og til trådte sammen for i forbindelse med den kommanderende general og flådechefen, biståede af deres nærmeste hjælpere, at drøfte den militære situation, og hvad den krævede?" (p. 377 f).

Endelig nævner forfatteren de karakteregenskaber, den militære ledelse efter hans opfattelse gerne skulle være i besiddelse af.

Efter vor mening er den her opstillede løsning så almen, at ingen ved første øjekast ville kunne sætte sig mod den, al den stund ingen formentlig har villet benægte, at samarbejde i videste betydning altid vil være af værdi, når flere implicerede stræber mod et mere eller mindre veldefineret fælles mål. Til gengæld siges der jo i realiteten intet om, hvad der mere specielt skal gøres.

Af forfatterens forslag om regelmæssige møder fremgår formentlig, at sådanne ikke har været afholdt. Antager vi, at der vitterligt ikke holdtes sådanne møder på forfatterens tid, så ville disse da også forudsætte, at der har været situationer at afholde møder om; f.eks. en udenrigspolitisk situation, der kunne få betydning for landet⁵⁾. Men for at vi kan tage virkelig stilling til forfatterens synspunkt, skylder han os at oplyse, hvad han forstår ved en militær situation. Endelig må man i forbindelse med sidstnævnte citat om forsvarsministerens rolle påpege, at dette samarbejde efter Nieuwenhuis' løsning derved kommer til at foregå på den militære ledelses præmisser - hvorved kimen til uenighed igen er sæt - og dette accentueres yderligere ved de vage og relative udsagn om, hvornår forsvarsministeren bør gribe ind.

For os at se er Nieuwenhuis' forsøg på løsning af problemet derfor selv problemskabende på grund af de latente konfliktmuligheder, forslaget indeholder. Men ses der bort fra denne konstatering, er udsagnene jo alli-

---

gevel af en sådan art, at de overhovedet ikke ville have kunne bruges i praksis, fordi forfatteren ikke forsøger at finde ud af, hvad der dybest set betinger problemets opståen, under hvilke omstændigheder det optræder, og hvorledes det måtte ytre sig på forskellige niveauer.

Til dette skulle selve den historiske undersøgelse bidrage. At forfatteren ikke har været i stand til at give sin problemløsning et praktisk brugbart udtryk, betyder principielt ikke, at dette skulle være umuligt ud fra undersøgelsen.

Vi vil derfor nu overgå til at se på, hvorvidt den konkrete fremstilling giver mulighed for at konkludere, at krigsoperationernes udfald hovedsagelig har været afhængigt af overgeneralen og dennes forhold til regeringen.

Det kan med det samme fastslås, at det med lidt god vilje er muligt at konkludere som forfatteren gør ud fra sin egen fremstilling, idet hans delkonklusioner stort set er følgerigtige i forhold til redegørelserne for de forskellige krigshistoriske forløb. Det vil med andre ord sige, at den netop nævnte konklusion - at krigsoperationernes udfald hovedsagelig har været afhængige af overgeneralen og dennes forhold til regeringen - er en opsummering af det væsentligste i delkonklusionerne. Men at fremstillingen som helhed er uden indre modsætninger betyder selvfølgelig ikke, at forfatterens konklusion er gyldig. Når der er sammenhæng mellem forfatterens præmisser og konklusion, så medfører det i virkeligheden kun, at konklusionen er sand ud fra de opstillede forudsætninger.

Efter således at have konstateret, at bogens indre logik generelt må siges at være i orden, skal vi nu se nærmere på forfatterens fremgangsmåde. Resultatet heraf skal straks afsløres, idet denne efter vor opfattelse ikke giver mulighed for så vidtrækkende en konklusion som forfatterens. Dette skyldes dels mangel på præcist formål og dermed præcis analyse, dels svigtende kritik overfor den benyttede litteratur.

Hvad formålet angår, ligger der allerede i bogens titel et sigte, idet værket hedder: Krigsproblemet belyst ved den danske hærs ledelse i de sidste århundreder, og i forordet skriver forfatteren desuden, at han mener, bogen giver en fremstilling af vor krigsføring, samtidig med at den påpeger, hvad der kræves for at løse det vanskelige krigsproblem. Der er altså tale om både et analytisk og et deskriptivt formål udtrykt ved henholdsvis krigsproblem og fremstilling.

Lad os derefter kaste et blik på den opstillede forudsætning, nemlig eksistensen af et krigsproblem, hvis løsning er betinget af bestemte forhold. For at man kan anvende et begreb (her krigsproblemet) i analytisk øjemed, må det være en betingelse, at det defineres. Vi vil derfor undersøge, hvorledes begrebet anvendes i selve fremstillingen for dernæst at se på forfatterens opfattelse heraf, således som han giver udtryk for det i sit forord, idet der ikke noget steds i bogen gives en direkte og generel definition af krigsproblemets indhold.

I fremstillingen indgår begrebet i adskillige sammenhænge, hvoraf tre skal fremdrages som repræsentative, idet de giver udtryk for problemet på forskellige niveauer.⁶⁾

I forbindelse med Kejserkrigen skriver Nieuwenhuis:

"Krigsproblemet for den danske konge bestod nu i at styrke øernes forsvar, at få skik på de hvervede regimenter og at oprette nationale...". (p. 49)

I forbindelse med visse operationer under krigen 1643-45 hedder det:

"Under disse forhold (hovedsageligt disciplinære, forplejningsmæssige og ledelsesmæssige mindre heldige forhold) kunne det foreliggende krigsproblem: Tilintetgørelsen af det lille Wrangelske troppekorps ... ikke gennemføres med nogen udsigt til et heldigt resultat."(p.70)

Og i forbindelse med krigen 1657-58:

"Tilstanden (her tænkes på finansielle, rekrutteringsmæssige, udenrigspolitiske og ledelsesmæssige forhold) i riget var i det hele således, at det for en nøgtern betragtning måtte være selvindlysende, at det ikke kunne føre krig med udsigt til et heldigt udfald, altså at krigsproblemet var uløseligt." (p. 78)

Af disse tre udsagn fremgår indirekte, at forfatteren opfatter problemet som en funktion; altså som en foranderlig størrelse hvis værdi (indhold) er afhængig af en anden størrelses værdi (indhold). Med andre ord taler forfatteren om krigsproblemet i relation til forskellige givne situationer - det være sig i forbindelse med mere lokale (wrangelske troppekorps) som mere generelle (krigen 1657-58).

Vi må derfor konkludere, at Nieuwenhuis opfatter krigsproblemet som værende lig med tilvejebringelsen af en række faktorer, hvis sum udgør midlet til løsning af den givne militære situations forskellige niveauer. Her kommer vi til den ene af bogens grundlæggende skavanker. Som før nævnt er værket titel Krigsproblemet belyst ved den danske hærs ledelse i de sidste år-

---

hundreder. I sin indledning fremsætter forfatteren med baggrund i eksempler hentet fra udenlandsk militærhistorie det postulat - der samtidig optræder som forudsætning, at:

"... sagens (krigsproblemets) egentlige kerne, ... er overgeneralens stilling til den ansvarlige krigsminister i nutiden eller til den uindskrænkede monark i fortiden, forsåvidt denne ikke selv overtog ledelsen af de militære operationer." (p. 15)

I konsekvens heraf fokuserer han først og fremmest på ledelsen, således at det netop fremførte postulat i meget højere grad styrer fremstillingen end de definitioner af krigsproblemet, som lod sig formulere ved at se på de forhold, hvori de indgik. Deraf følger logisk, at Nieuwenhuis' opfattelse af begivenhedernes udvikling må komme til at fremstå som forhold, der stort set er betinget af ledelsen.

Her er altså tale om en cirkelslutning, idet forfatteren allerede i sin indledning ved en induktiv fremgangsmåde fastslår, hvad der er det essentielle med det resultat, at han afskærer sig fra nærmere undersøgelse og indbyrdes vægtning af de forskellige forhold, der kan tænkes at have betydning for en krigs udfald. Derved kommer han heller ikke ind på det i øvrigt interessante problem om, hvorvidt overgeneralens hele personlighed og hans forhold til regeringen i hele den undersøgte periode var lige betydningsfuldt for en krigs udfald⁷⁾.

Men konsekvensen af Nieuwenhuis' måde at gribe tingene an på er, at bogen, til trods for at den koncentrerer sig om et enkelt - men overordentligt vigtigt aspekt, nemlig ledelsen - af de forhold der betinger en krigs udfald, kan konkludere, at det udslaggivende for krigsoperationernes udfald altid har været overgeneralens personlighed og dennes forhold til regeringen. En så bestemt opfattelse kan kun fremstå på grund af udeladelse af andre vigtige forhold⁸⁾.

Den anden hovedindvending mod forfatterens fremgangsmåde er, at han efter alt at dømme overhovedet ikke har gjort sig klart, at hans resultater bl.a. afhænger af den benyttede litteraturs kvalitet. Som grundlag for fremstillingen benyttes stort set kun andres bearbejdelser og oftest på en sådan måde, at disses synspunkter og normer overtages. Det eneste kilde-materiale, der ses benyttet, er det, der findes udgivet i Meddelelser fra Krigsarkiverne⁹⁾. Som eksempel kan angives fremstillingen af Den skånske

---

Krig, der så godt som udelukkende hviler på oberst N.P. Jensens værk om krigen - et værk der er slet funderet, men som samtidig også præges af forfatterens normer og urimelige personopfattelser.¹⁰⁾

Til slut skal vi ganske kort komme ind på forfatterens normer - dvs. udsagn, hvori han giver udtryk for, hvordan noget efter hans opfattelse bør eller burde være.

I forbindelse med felttoget 1677 skriver han:

"Ingen af disse planer blev dog foreløbig omsat i handling, og vi har kun anført dem som et bevis på den ringe forståelse, man i de toneangivende kredse havde af, hvad virkelig krigsførelse vil sige. (p.139)

og i en anden forbindelse i samme felttog:

"...men man havde nu den svenske hær, der først og fremmest burde have været ødelagt, stående i sin ryg. Det var en mærkelig løsning af det foreliggende krigsproblem." (p. 141)

Udtalelser af denne art siger intet om de faktiske forhold - de siger derimod noget om normerne hos den person, som bringer dem til torvs. Det kedelige er jo, at sådanne normative vurderinger ganske automatisk afskærer den, der fremsætter dem, fra at undersøge, hvad det var for forhold, der gjorde, at der blev handlet som der blev. Det er næppe ukendt, at den danske militærhistoriske litteratur indeholder mange af den slags vurderinger, der skyldes påvirkning af militærfaglige lærebøger, teorier og principper¹¹⁾. Nyttens af at overføre Clausewitz' og Jominis principper på en tid, der ikke kendte disse, er imidlertid svær at få øje på, medmindre man ønsker at stille datidens generaler i et mindre heldigt lys ved hjælp af andre tiders normer. På historisk erkendelse gavner det ikke; heller ikke i Nieuwenhuis' tilfælde.

Af de her fremsatte kritiske bemærkninger følger, at vi ikke mener, Nieuwenhuis har opfyldt det analytiske mål, han satte sig. Og hvad det deskriptive angår, er der blot tale om en i almindelighed kritikløs kompilation.

Men dette er selvfølgelig en nutidig betragtning. Der er for os ingen tvivl om, at værket ved sin udgivelse var ganske enestående sammenlignet med den øvrige militærhistoriske litteratur på grund af en problemstilling og forsøget på en analyse. Og det er jo i virkeligheden på den baggrund, værket skal bedømmes. Men den træghed, der har været i udforskningen af Danmarks militære historie gør, at det selv i en nutidig sammenhæng må betragtes som originalt.

Noter og henvisninger:

- 1) Otto Vaupell, Den danske Hærs Historie til Nutiden og Den norske Hærs Historie indtil 1814. I-II, Kbh. 1872-1876.
Arne Stevns, Vor Hær i Krig og Fred. I-II, Fredericia 1942-1943.
Th. Thaulow, Den danske Soldat gennem Tiderne. Kbh. 1946.
- 1a) K.C. Rockstroh, Udviklingen af den nationale hær i Danmark i det 17. og 18. århundrede. I-III. Kbh. 1909-1926.
- 2) Peder Nicolaas Nieuwenhuis fødtes den 13. oktober 1842 i Amsterdam. I 1856 blev han hollandsk søkadet, men rejste i 1859 med sin danske mor til København for at blive dansk officer. I 1861 tog han adgangseksamen til Den militære Højskole. I februar 1864 udnævntes han til sekondløjtnant i artilleriet og var tjenstgørende ved 5. Fæstningskompagni under Fredericias bombardement. I 1866 tog N. afgangseksamen fra Den militære Højskole og i 1867 udnævntes han til premierløjtnant. 1872-1876 var han tjenstgørende ved Generalstaben, 1879 udnævntes han til kaptajn, 1881-1893 var han lærer i krigskunst og krigshistorie ved Hærens Officersskole, 1883-1889 gjorde han tjeneste ved Generalstaben, i 1889 udnævntes han til oberstløjtnant, i 1894 udnævntes han til oberst i artilleriet, og i 1905 udnævntes han til generalmajor og chef for Københavns Væbning. Han døde den 21. december 1924. N. foretog flere studierejser i Europa. Udover militærtekniske og historiske arbejder samt indlæg i den hjemlige forsvarsdebat skrev han også mere krigsanalytisk prægede værker som: Den russiske Hærs ledelse under Krigen 1904-05. Kbh. 1912. - Krigsproblemet, belyst ved Den danske Hærs Ledelse i de sidste Århundreder. Kbh. 1913 og Krigsledelsen i en konstitutionel Stat. Kbh. 1917.
- 3) P.N. Nieuwenhuis, Krigsproblemet, belyst ved Den danske Hærs ledelse i de sidste Århundreder. Kbh. 1913. Dette værk har fra forfatterens side utvivlsomt også været ment som et indlæg i den hjemlige forsvarsdebat, men dette ligger uden for rammerne af nærværende undersøgelse.
- 4) H.P. Clausen, Hvad er Historie? Den historiske videnskabs metodiske grundspørgsmål og nyere synspunkter på historieforskningens teoretiske problemer. Kbh. 1963. p. 158.
- 5) For den tids officielt alliancefrie Danmark var de faste udenrigspolitiske holdepunkter knap så klare som nu.
- 6) Se også f.eks. p. 26, 33, 42, 52, 53, 88.
- 7) Se dog p. 374.
- 8) F.eks.: Udenrigspolitik, befolkningsgrundlag, geografiske forhold, hærorganisation, taktik, teknologi, uddannelse, sociale forhold, økonomi, motivation, administration. For dette sidste se f.eks.: Hans Chr. Wolter, Det tidlige danske kollegiestyre og dets forudsætninger belyst ved krigskollegiet 1658-1676. Krigshistorisk Tidsskrift 13. årg.nr. 3(1977) p. 109-124.
- 9) Meddelelser fra Krigsarkiverne. Bd. 1-9. Kbh. 1883-1902.
- 10) N.P. Jensen, Den skaanske Krig 1675-1679. Kbh. 1900. Passim.
- 11) Efter udarbejdelsen af dette afsnit har universitetslektor, dr. phil. Knud J.V. Jespersen (i "Krigshistoriens lære" og krigens historikere. En undersøgelse af to nyere fortolkninger af slaget ved Lutter am Barenberg 1626. Historie. Jyske Samlinger, ny række XII, 1-2, 1977, p.27-47) påvist, hvorledes flere af disse faktorer har influeret på behandlingen af dette slag.

IV HELGOLAND - SEJR ELLER NEDERLAG?
af stud.mag'erne Jesper B. Bernøe, Karin Munkholm og Lone Tvilsted-
Jacobsen

Indledning

Nærværende afsnit adskiller sig principielt fra de andre to afsnit. Mens en enkelt bog om et større emne er blevet underkastet en nærlæsning af de andre grupper, har vor gruppe forsøgt at udsætte den samlede litteraturmasse om en enkelt begivenhed for en vurdering med henblik på et enkelt punkt.

Det siger sig selv, at en fuldstændig gennemgang af alle skrifter om Helgoland ikke kan ske på den plads, som er os beskåren. Den fuldstændige analyse af skrifternes holdning ville fylde langt mere og kræve en bog for sig selv. Vi har derfor indskrænket os til denne summariske gennemgang og kategorisering af litteraturen om Helgoland, og læseren må ikke forvente andet end en bred foreløbig oversigt over holdningerne til slagets udfald. Indlægget skal højst betragtes som en nøgtern vejviser gennem litteraturjunglen og som en demonstration af, hvordan en militær begivenhed, der viste sig at være uden betydning for De slesvigske Kriges udfald, har kunnet komme til at indtage en fremtrædende stilling i de indblandede landes nationalbevidsthed.

At beskæftige sig med litteraturen om Helgoland er derfor at beskæftige sig med en myte - myten om danskerne og tyskerne som søkrigere. For danskerne var slaget afslutningen på den danske sømagts evne til at gøre sig gældende i international sammenhæng. Efter 1864 var der en voksende tilbøjelighed til at anse Danmark for bedst tjent med en neutralitetspolitik. En sejr - eller bare uafgjort - konflikt med større stater var ganske udelukket. Fra den anden side set har slaget en mytologisk status, der er en spejlvendt af den danske myte. Over for Danmark stod vore to modstandere med deres nyfødte flåder og voksende styrke i det internationale system. I tysk og østrigsk tradition står Helgoland som indledningen til en epoke. De tyske og østrigske mariner er begge opstået efter de mislykkede forsøg omkring 1850 på at skabe en tysk forbundsflåde. Begge flåder kulminerede under 1. Verdenskrig, men hvor Østrig forblev en landmagt efter 1919, fik Tyskland nye flåder både i årene før 2. Verdenskrig og efter de to Tysklandes indtræden i NATO og Warszawapagten.

Vi vil gøre opmærksom på, at dette indlæg i lighed med de andre har gennemgået nogle ændringer i forhold til den udgave, der foreligger i konference rapporten. Disse ændringer er ikke helt uvæsentlige, og vi har derfor valgt ikke at anføre dem her, men henvise interesserede til rapporten. Ændringerne skyldes hovedsagelig en nøjere granskning af materialet, men også til en vis grad at denne udgave indeholder flere skrifter om slaget ved Helgoland.

1. Formålet med undersøgelsen

Formålet med denne undersøgelse er at belyse holdningerne til slagets udfald, som de har ytret sig i skildringer af begivenhederne gennem tiden. Slagets forløb har vi ikke beskæftiget os med, da der er bred enighed om hændelsesforløbet, uanset af hvilken nationalitet forfatteren er. Først slagets afslutning har givet anledning til afvigende opfattelser. Vi har ønsket at undersøge, hvorvidt publikums sagkyndighed og vekslende internationale politiske forhold har påvirket forfatternes vurdering af, hvem der vandt slaget.

2. Materialets oprindelse

Som grundlag for undersøgelsen har vi brugt H.C. Bjerg: Marinehistorisk Bibliografi og forsøgt at behandle de fleste af de skrifter, der indeholder en beskrivelse af slaget ved Helgoland. Af forskellige årsager har det ikke været muligt at behandle alle de skrifter, der står i bibliografien, men til gengæld er vi kommet i besiddelse af nogle titler, der ikke er med i bibliografien. Næsten alle de gennemgåede skrifter kan lånes på Det kongelige Bibliotek, Universitetsbibliotekets avisafdeling, Det kongelige Garnisonsbibliotek eller Marinens Bibliotek. Enkelte findes i privat besiddelse.

3. Skemaets opbygning

Til gennemgang af skrifterne har vi udarbejdet et skema med 9 spalter, hvori vi indførte de oplysninger, som vi fandt relevante for undersøgelsens formål.

Spalte 1 angiver skriftets nummer i H.C. Bjergs bibliografi. Skrifter, der ikke forekommer i denne, har fået fortløbende nummerering med romertal.

Spalte 2 angiver forfatterens navn og - i de tilfælde hvor skriftet ikke findes hos Bjerg - tillige skriftets titel.

Spalte 3 angiver skriftets oprindelsesår. I visse tilfælde er skriftet blevet udgivet senere.

Spalte 4 angiver forfatterens nationalitet. Her bør bemærkes, at flere af de udenlandske, navnlig engelske, skrifter er udgivet i oversættelse i danske værker eller tidsskrifter.

Spalte 5 angiver skriftets publikum. Vi skelner mellem ministerium, maritime personer, militære i almindelighed, civile, og et alment publikum, omfattende alle de nævnte grupper af læsere.

Spalte 6 angiver forfatterens holdning til problemet om styrkeforholdet.

Spalte 7 angiver den grund, som forfatteren giver til Tegetthoffs tilbagetog.

Spalte 8 angiver forfatterens stillingtagen til spørgsmålet om, hvem der vandt slaget.

Spalte 9 angiver, i hvilken af grupperne vi vil anbringe skriftet. Grupperne vil blive gennemgået i afsnit 4.

4. Klassificering af skrifterne

Ved inddelingen af de behandlede skrifter i grupper var det os magtpåliggende at tage vort udgangspunkt i skriftets formål, fremfor en vurdering af forfatterens personlige forudsætninger i henseende til informationsniveau, metode og pålidelighed. Begrundelsen herfor er naturligvis, at vores undersøgelse drejer sig om en historisk begivenheds transformation til en myte, og denne proces sker ikke af sig selv i en civilisation, hvor mundtlig overlevering er på retur, men foregår ved en stadig vedligeholdelse af positive minder gennem udgivelse af litteratur (i videste forstand) om emnet. Styringen af mytedannelsen var derfor i hænderne på de mennesker, der skrev om slaget, og deres indflydelse måtte vokse, efterhånden som det tyndede ud i rækkerne af dem, der deltog.

Vi håber derfor at kunne demonstrere, hvordan saglighed viger for romantikken, efterhånden som mindet om begivenheden blegnede.

1) Chefernes rapporter. De bygger hovedsagelig på skibsjournalerne og er indtelegraferet til ministerierne senest et par dage efter slaget. Nødvendigtvis er rapporterne meget korte og lapidariske.

2) Telegrammer til aviserne. De er udsendt næsten samtidig med teksterne i gruppe 1, men er mere detaljerede og farverige.

3) Øjenvidneskildringer. De er sendt med den langsomme brevpost lige efter slaget. De er ofte skrevet af folk med begrænset overblik over slaget og indeholder drastiske og dramatiske detaljer fra kampen, men giver næsten ingen beskrivelser af hændelsesforløbet.

---

4) Debatskrifter og erindringer. Adskillige af de deltagende og iagttagende officerer forfattede polemiske udlægninger af slaget og dets udfald. I tid rækker de fra 1864 til begyndelsen af dette århundrede.

5) Historiske fremstillinger. De officielle værker om krigen i 1864 kom 20-30 år efter selve begivenhederne, udfærdiget på grundlag af journaler og rapporter. I de officielle versioner foreligger analytiske fremstillinger, og de kan derfor ikke betragtes som kilder. Udover disse findes der "private" historiske værker uden officielt stempel.

6) Jubilæumsskrifter. Disse begynder med 25-året for slaget i 1889. Deltagere er kun indblandet, hvis skriftet indeholder interviews med veteraner.

7) Populariseringer. Disse er udgivet mellem jubilæerne og er som regel skildringer af landets sømilitære historie. Populariseringerne ser ud til at dukke op omkring århundredskiftet.

5. Skrifternes kildeværdi

Af disse 8 grupper kan man danne 2 overordnede grupper:

1) Grupperne I - III er de egentlige kilder til slagets forløb. Dette vil sige, at de ikke bygger på andet nedskrevet materiale, der er offentliggjort. Chefernes rapporter bygger naturligvis på skibsjournalerne, men disse er offentliggjort i no. 774, der er kategoriseret i gruppe IV. Telegrammerne bygger formodentlig på interviews med deltagerne, foruden på korrespondenternes egne iagttagelser, men deres hjemmelsmænd er ukendte eller har ikke efterladt sig egne skriftlige optegnelser. Det kan tænkes, at visse af de interviewede personer i no. 750 også har været hjemmelsmænd til aviserne, men dette kan naturligvis ikke kontrolleres. En kritisk fremstilling af slagets forløb vil hovedsagelig bygge på disse tre gruppers materiale og på skibsjournalerne.

2) Grupperne IV - VIII er en mere blandet gruppe. Hovedsagelig drejer det sig om fremstillinger, hvis princielle kildeværdi er begrænset til, hvad forfatteren måtte have medtaget af personlige erfaringer eller andet ikke publiceret materiale. Forfatterens motiver til at skrive er ofte uden egentlig forbindelse med historikerens opgave: at finde ud af "wie es eigentlich gewesen", - men har en personlig grund til at skrive enten erindringer eller et debatskrift, og hvad jubilæumsskrifterne angår, er der naturligvis ikke tale om historieskrivning, endsige historieforskning, men derimod om national vækkelse og opmuntring.

---

6. Vurdering af skrifternes holdning til slagets udfald

Skrifterne i gruppe 1 kendetegnes ved en høj grad af saglighed, og forfatterne, dvs. cheferne udtaler sig ikke om kampens udfald, ejheller omtales den ene eller den anden sides overlegenhed.

Telegrammerne til aviserne, gruppe 2, tager national stilling. De danske bagatelliserer en dansk overlegenhed (som de dog indrømmer), mens de tyske (dvs. østrigske og preussiske) opvurderer de danske styrker. De engelske avisers sympati er afgjort på danskernes side, hvilket igen formodentlig er skyld i den begejstrede reaktion i Parlamentet.

Øjenvidneberetningerne, gruppe 3, er kraftigt patriotiske og forholder sig ganske som telegrammerne til aviserne. På begge sider noteres overdrevne forestillinger om modstanderens styrke.

I debatskrifterne, gruppe 4, når patriotismen et foreløbigt højdepunkt. De preussiske skrifter opvurderer kanonbådenes indsats og beskylder den engelske fregat, HMS Aurora, for at give danskerne støtte. Dette nævnes interessant nok ikke i de østrigske skrifter.

I de officielle versioner, gruppe 5, vender den nuancerede saglighed tilbage. Selv den danske historie er behersket i sin holdning og anser nærmest slaget for uafgjort.

Jubilæumsskrifterne, gruppe 6, fremkommer naturligvis på begge sider for at fejre et vellykket slag. De tyske beretninger lægger vægt på deres besætningers tapperhed og anser slaget for uafgjort mod en overlegen fjende. Danskerne anser slaget for at være en sejr mod en jævnbyrdig fjende. Det er her værd at lægge mærke til, at Tyskland ved 70-året i 1934 og 75-året i 1939 overtager forsvaret af den østrigsk-preussiske sag, som østrigerne jo efter 1919 var afskåret fra at føre, da de jo ingen flåde havde.

I gruppe 7 er der ingen saglighed tilbage, kun de farverige nærbilleder af heltene ved kanonerne.

7. Styrkeforholdet

Generelt hævder danskerne, at de to styrker var jævnbyrdige, utvivlsomt for bedre at kunne sætte den danske indsats i relief. En vellykket kamp giver jo større ære, hvis den skyldes mandskabets indsats, end hvis den skyldes materiellet. De tyske forfattere har tilbøjelighed til at anse danskerne for overlegne, for at kunne bagatellisere et nederlag de føler sig tvunget til at indrømme.

Som dokumentation for jævnbyrdighed, resp. dansk overlegenhed anføres oftest fra dansk side kanon-antallet i de skrifter, der går ind for dansk overlegenhed. Denne overlegenhed er ubestridelig: 102 mod 87 tyske kanoner.

Imidlertid har en sådan opstilling størst værdi, hvis alle kanoner er af samme kaliber og kvalitet, og skyder med samme slags projektil. Dette er jo ikke tilfældet. På begge sider fandtes - foruden de gammeldags glatløbende forladere - riflede forladere, og de 3 preussiske kanonbåde var bestykket med riflede bagladere. I vores opstilling og bevæbning ses det, at der i slaget medvirkede 8 forskellige slags skyts af meget forskellig karakter. Kanonantallet kan altså ikke bruges som kriterium for styrkeforholdet, så meget mindre som nogle af de tyske kanoner var drejekanoner, mens de øvrige kun kunne anvendes til den ene side.

Det er heller ikke muligt uden videre at sammenligne en riflet kanon med en glatløbet.

For at vise hvordan man også kan regne, har vi regnet vægten af bredsiderne ud, hvorved de tyske skibe viser sig at være 20% stærkere end de danske! Men næsten ingen af skrifterne har brugt dette kriterium. O. Lütken (748, 774) har regnet bredsidevægtene ud, men med dansk mål og vægt på begge sider! Dette giver et udmærket indtryk af, hvor uhåndterligt problemet om overlegenhed i virkeligheden er.

8. Konklusion

Skrifterne falder hovedsagelig i 2 overordnede grupper: de der er beregnet for fagfolk, dvs. officerer, og de der er beregnet for civile. Hvor publikum besidder en vis sagkyndighed, er vurderingen af slagets udfald langt mere nøgtern end i de skrifter, hvis publikum er uden disse forkundskaber.

De skrifter, der anser slaget for en dansk sejr, indrømmer kun modstræbende dansk overlegenhed, mens tilhængerne af det uafgjorte slag gerne betragter danskerne som overlegne. Dette er ikke underligt. Der ligger jo en større fortjeneste i at overvinde en jævnbyrdig modstander end en underlegen, og er man tvunget til at indrømme et nederlag, finder man hellere årsagen i modstanderens fortrin end i egne mangler. Kan man ikke komme uden om at erkende jævnbyrdighed, er man nødt til at overdrive sin egen sejr. Alle disse holdninger findes i de gennemgåede skrifter og må holdes for øje, når man gennemgår litteraturen om Helgoland og 1864 - for i en del krigshistorisk litteratur er der nogle nationale kartofler, der skal hyppes.

Dette fører til, at udfaldet af et slag ofte er blevet vurderet som et slags gennemsnit af tidens og eftertidens holdninger.

Blandt deltagernes beretninger møder man den største saglighed hos dem, der havde det bedste overblik, men man må naturligvis ikke glemme, at disse skrifter skulle være så korte og præcise som muligt. Øjenvidneskildringerne fra de underordnede ligner mere populariseringerne. Dette skyldes vel, at de er beregnet for folk, der ikke var med og heller ikke havde nogen chance for at opleve noget lignende.

I modsætning til chefernes indberetninger er de officielle historiske værker mere tilbøjelige til en patriotisk vurdering, hvilket ligger i deres natur. Den officielle historieskrivning har jo to ansigter: historiens og propagandaens. Det er ofte svært at afgøre, hvilket man har for sig. Dette er opgaven for faghistorikerne at gennemskue på grundlag af en ny undersøgelse af de primære kilder.

Den danske eskadre

			18p R.F.	12p R.F.	3op G.F.	
Niels Juel	300 HK.	422 mand	12 (6x17.5)		30 (15x10.625)	
Jylland	400 HK.	437 mand	8 (4x17.5)	4 (2x13.5)	32 (16x10.625)	
Heimdal	260 HK.	164 mand	2 (1x17.5)		14 (7x10.625)	
		1023 mand	22 (192.5)	4 (27)	76 (403.75)	= 623.25 kg.

Den østrigsk-preussiske eskadre

			68p G.F.	6op G.F.	3op G.F.	24p R.F.	24p R.F.	
Schwarzenberg	400 HK.	498 mand		6 (3x17.3)	40 (20x12)	4 (4x22.4)		
Radetzky	300 HK.	372 mand		4 (2x17.3)	24 (16x12)	3 (3x22.4)		
Adler	150 HK.	110 mand	2 (2x23.7)					
Blitz	80 HK.	66 mand	1 (1x23.7)				1 (1x18.7)	
Basilisk	80 HK.	66 mand	1 (1x23.7)				1 (1x18.7)	
		1112 mand	4 (94.8)	10 (86.5)	64 (384)	7 (156.8)	2 (37.4)	= 759.5 kg.

Tallene i parentes er de omtrentlige vægte af de granater der kan affyres fra én bredside, opgjort i kg.

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
748	O. Lütken	1892	Dansk	Alment	Dansk overlegenhed indrømmes, men bagatelliseres	Dansk sejr	5
750	Deltagende sømænd	1924	Dansk	Alment	Østrigske riflede kanoner fremhæves	- -	6
755	"Ein Fachmann"	1864	Preussisk	Alment	Dansk overlegenhed	De allierede ville have vundet; danskerne løj om deres tab.	4
762	Deltagende østrigske officerer	1864	Dansk	Alment	Omtales ikke	omtales ikke	3
763	J.C. Tuxen	1864	Dansk	Maritimt	Jævnbyrdigt, men svag dansk overlegenhed	Dansk sejr	2
	Heri: Suensons rapport			Minister	Omtales ikke	Dansk sejr	1
	Tegetthoffs rapport			Minister	Omtales ikke	Dansk sejr	1
766	J.C.M.	1864	Dansk	Alment	102 kanoner mod 91, men svære- re østrigske kanoner	Dansk sejr	2
766a	Tegetthoff	1864	Østrigsk	Militært	Omtales ikke	Omtales ikke	3
766b	"124"	1864	Preussisk	Militært	Omtales ikke	Ugunstigt for de allierede	3
766c	T.Oesterreicher	1864	Østrigsk	Militært	Jævnbyrdigt	Hæderfuld kamp	3
767	J.C. Tuxen	1867	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt, bedre dansk mand- skab	Dansk sejr	4
768	V. Hansen	1881	Dansk	Militært	Bedre dansk manøvrering	Begejstring for de danske	4
769 A	Marineministeriet	1881	Dansk	Militært	Omtales ikke	Større tab og ødelæggelser hos østrigerne	4
	B H.A. Nielsen	1881	Dansk	Militært	Østrigerne en værdig modstander	Omtales ikke	4

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
770	W. Carstensen	1881	Dansk	Militært	Jævnbyrdigt	Dansk sejr	4
771	W. Carstensen & V. Hansen	1882	Dansk	Maritimt	Omtales ikke	Omtales ikke	4
	Heri:						
	Engelsk: debattør	1882	Engelsk i da. oversættelse	Maritimt	Omtales ikke	Omtales ikke	4
	H.C. Mills	1882	do.	Maritimt	Omtales ikke	Dansk sejr	4
772	W. Carstensen & V. Hansen (anmeldelse af Werner: Berühmte Seeleute)	1884	Dansk	Maritimt	Svag dansk overlegenhed	Dansk sejr	4
773	J. Ziegler	1884	Østrigsk	Maritimt	Dansk overlegenhed	Dansk sejr	4
774	O. Lütken	1884	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt	Dansk sejr	5
775	B. von Werner	1889	Preussisk	Militært	Dansk bredsideoverlegenhed 51:46	Dansk tilbagetog for at redde det ene skib	6
776		1889	Dansk	Alment	Omtales ikke	Ingen fuldstændig sejr	6
776a	H. Hansen	1889	Dansk	Militært	Dansk underlegenhed	Omtales ikke	6
777	W. Carstensen	1901	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt	Dansk sejr	7
778	O. Lütken & A. Liljefalk	1904	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt	Omtales ikke	5
779	A) Lacy Good	1910	Engelsk i da. oversættelse	Alment	Omtales ikke	Dansk sejr	4
	B) Mozart Vinnig	1910	do.	Alment	Ringe overvægt til danskerne	Dansk sejr	4

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
(779)	C) kommandør	1910	do.	Militært	Dansk overlegenhed udlignet af østrigske drejekanoner	Dansk sejr	4
779a	B. Blasich	1914	Østrigsk	Maritimt	Ret lige	De allieredes sejr var ikke fuldstændig	6
779b	V. Hansen (Sir L. McClintock's dagbog)	1916	Dansk	Militært	Bedre manøvrering på dansk side	McClintock: dansk sejr	V.H.: 4 L.M.: 3
779c	K.E. Ackermann	1914	Dansk	Militært	Nogenlunde jævnyrdigt	Dansk sejr	6
	Aviscitater heri		Blandede	Militært	do.	do.	2
780	Anon.	1917	Dansk	Militært	102 danske kanoner mod 82 allierede	Dansk sejr	4
781	J.P. Johansen	1864	Dansk	Alment	Svag allieret overmagt	Dansk sejr	3
781a	E. Aars	1924	Dansk	Alment	Jævnyrdige modstandere	Dansk sejr	6
782	K.C. Nielsen	1864	Dansk	Familie	Omtales ikke	Danskerne modtaget i København som sejrherre	3
782a	P. Frh.v.Handel-Mazetti	1934	Tysk	Maritimt	Danskerne noget overlegne	Allieret "Erfolg", "kein Sieg"	6
783	R.P. Rasmussen ed.: Christian Holm	1864	Dansk	Familie	Omtales ikke	Omtales ikke	3
784	R.St. Steensen	1939	Dansk	Militært	Danskerne overlegne i antal af kanoner	Ubetinget taktisk sejr til danskerne	6
785a	G. Kragh	1939	Dansk	Maritimt	Danskernes overvægt i antal af kanoner opvejes af ringere bredsidevægt	Taktisk sejr til danskerne	6

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
786a	K. Jungersen	1939	Dansk	Militært	Jævnbyrdigt	Dansk sejr	6
787	P. Ipsen	1939	Dansk	Maritimt	Omtales ikke	Omtales ikke	6
787a	Paschen	1939	Tysk	Maritimt	Dansk artillerioverlegenhed	Uafgjort, men hæderfuldt for K.u.K. Kriegsmarine	6
789	K. Jungersen	1945	Dansk	Militært	Allieret overmagt antydes	Dansk sejr	6&
790	G. Eriksen	1954	Dansk	Alment	Nogenlunde jævnbyrdigt	Dansk prestigesejr	6
791	J.L. Gottlieb (i: T.f.S.,1964)	1864	Dansk	Minister	Omtales ikke	Dansk sejrsmodtagelse i København	1
792	H.F. Kiar	1964	Dansk	Alment	Danskerne overlegne	Dansk sejr	6
793a	I.O.	1964	Dansk	Maritimt	Dansk ildoverlegenhed	Dansk sejr	6
794	Anon. (i: T.f.S.1964)	1864	Engelsk	Alment	Omtales ikke	Omtales ikke	2/3
795	G. Honnens de Lichtenberg	1964	Dansk	Militært	Omtales ikke	Dansk sejr	6
796	H.F. Kiar	1964	Dansk	Maritimt	Nogenlunde jævnbyrdigt	Dansk sejr	6
798	M. Sanchez de la Cerda (i: T.f.S.1967)	1967	Østrigsk	Maritimt	Omtales ikke	Omtales ikke	6§
I	Paschen: Aus der Werdezeit zweier Marinen	1908	Tysk-østrigsk	Alment	Dansk overlegenhed i kanoner-nes antal	Tegetthoffs landing på Helgoland kunne ikke undgås	4

§: 1967 var 100-året for Tegetthoffs død.

&: Artiklen offentliggjort i maj-nummeret.

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
II	A. Tesdorph: Gesch. der Kais. deutschen Kriegsmarine in Denkwürdigkeiten	1889	Tysk	Alment	"Schwierigste Umstände" for østrigerne	Omtales ikke	7
III	F. Giese: Kleine Gesch. der deutschen Flotte	1966	Tysk	Alment	Omtales ikke	Uafgjort (i billedtext)	5
IV	F. Wallisch: Die Flagge Rot-Weiss-Rot	1956	Østrigsk	Alment	Stor dansk overlegenhed	Store danske tab	7
V	W.J. Cohen-Stuart: Voor vijftig jaar (De duitisch-deenisch oorlog)	1914	Hollandsk	Maritimt	Omtales ikke	Udfaldet vækker stor begejstring i Danmark	6
VI	E. Hermann: Kriegsbilder d. Ø.-U. Armee im 19. Jahrh.	?	Østrigsk	Alment	Dansk overlegenhed i skibenes antal (preusserne tælles ikke)	Hæderfuld østrigsk indsats	7
VII	Der grosse Generalstab ed.: Der deutsch-dänische Krieg 1864	1887	Tysk	Alment	Dansk overlegenhed	Udfaldet sætter de allierede i en gunstig position	5
VIII	Anthony E. Sokol: The Imperial & Royal Austro-Hungarian Navy	1968	Amerikansk (Forf. er ungarer)	Alment	Overlegen dansk bestykning	Suensons bevægelser kommer til at ligne et tilbagemot, men tabene anføres	5/7
IX	H.C.Ullidtz (i: Berl.Tid.)	1914	Dansk	Alment	Svag dansk overlegenhed	Absolut dansk sejr	6
X	A. Röhr: Handbuch d. deutschen Marinegesch.	1963	Tysk	Alment	Omtales ikke	Danskerne forlader valpladsen	5
XI	E. Graf v. Reventlow: Deutschland zur See						

No.	Forfatter	År	Nationalitet	Publikum	Styrkeforholdet	Sejr eller nederlag?	Gruppe
XI	E. Graf v. Reventlow: Deutschland zur See	1914	Tysk	Alment	Betydelig dansk overlegenhed	Omtales ikke	7
XII	K. Gogg: Oesterreichs Kriegsmarine 1848-1918	1967	Østrigsk	Alment	Omtales ikke	Omtales ikke	7
XIII	P. Koch: Gesch. d. deutschen Marine	1902	Tysk	Marine	Omtales ikke	Omtales ikke	5
XIV	P. Ipsen	1939	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt	Hæderfuld træfning	6
XV	"Histor" i Nationaltidende	1939	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt	Dansk sejr (citeret efter O.Lütken/774 ?)	6
XVI	Chr.B. Thostrup i Viborg Stifts Folkeblad	1939	Dansk	Alment	Lille dansk materiel overlegenhed, men kun østrigerne havde riffelkanoner!	Dansk sejr	6
XVII	Berlingske Aftenavis	1939	Dansk	Alment	Omtales ikke	Omtales ikke	6
XVIII	Chr.B. Thostrup i Kritisk Ugerevue	1939	Dansk	Alment	Omtales ikke	Dårligt resultat for Tegetthoff	6
XIX	Poul Hansen i Berlingske Tidende	1939	Dansk	Alment	Jævnbyrdigt, men kun østrigerne havde riffelkanoner!	Overlegen dansk sejr	6

V MILITÆRHISTORIENS MANGFOLDIGHED
af dr. phil. Thomas Riis, Istituto Universitario Europeo
(EF-Universitetet i Firenze)

Militærhistorien hører til blandt én række historiske discipliner, der har mange indbyrdes berøringsflader netop, fordi de studerer hele samfundet set med den pågældende disciplins briller. Ud over militærhistorie er der tale om kirkehistorie, landbohistorie og byhistorie, for blot at nævne et par stykker.

Normalt ville man ikke mene, at militærhistorie og litteraturhistorie havde meget med hinanden at gøre; men jeg beder Dem erindre Poul Martin Møllers Hans og Trine, hvor Trine ærgerlig siger, at hendes veninder som opvartende kavalerer har "løjtnanter og studenter og deslige folk af stand, mens jeg tosse går og venter på en snavset buksemand". I et glimt ser vi her, hvorledes de enkelte erhvervs anseelse opfattedes i slutningen af enevælden. Den stakkels Hans, der måske var i håndværkerlære, kunne ikke måle sig med studenterne med mulighed for at få embede efter examen eller med løjtnanterne med smuk uniform og udsigt til avancement og helteglorie, hvilket gjorde dem til efterstræbt bytte for giftefærdige unge piger (og disses mødre). - Eller hvad mener De om de tre musketerer, der optræder i kilderne til Ludvig 14.s historie, naturligvis under d'Artagnans ledelse? Medens vi er ved den ældre enevælde vil jeg blot nævne, at det ser ud til, at etableringen af enevælden eller i hvert fald styrkelsen af statsmagten i det 17. århundrede i flere lande, bl.a. Danmark-Norge, synes at hænge sammen med den militærtekniske udvikling. Tropperne var i vid udstrækning lejetropper, der kostede penge, og fæstningsanlæggene var blevet så omfattende, at egentlig kun centralmagten havde råd til at have tidssvarende fæstninger. Ved studiet af dette samspil mellem militærteknisk og politisk udvikling vil militærhistorikeren kunne bidrage væsentligt til løsningen af et problem, som i øjeblikket meget optager den internationale historieskrivning.

Også for landbohistorien har militærhistorien interesse, tænk blot på ryttergodserne og deres forvaltning; men klarest ses militærhistoriens betydning nok i forhold til byhistorien. Mange af de ældre byplaner er tegnet af militære, der omtrent var de eneste, som forstod sig på opmåling i ældre tid. Bybefæstningen, hvis der var én, kan ses fra mange forskellige sider. Dens udformning i detaljer har interesse for både arkæologer og militærhi-

---

storikere og selve den kendsgerning, at en by er befæstet, kan betyde, at den er led i en større forsvarsplan for det pågældende område. For at konstatere dette for en periode, hvorfra de skriftlige kilder er få og lidet oplysende således, som det er tilfældet i middelalderen, må militærhistorikeren berede sig på et samarbejde med arkæologen eller i hvert fald sætte sig så meget ind i arkæologisk tænkemåde, at han kan læse arkæologiske afhandlinger med kritik. Det gælder i det hele taget for alt tværvideenskabeligt arbejde, at deltagerne bør kende så meget til nabofagenes arbejdsmetoder, at misforståelser kan undgås, og at man hurtigt kan finde frem til den fremgangsmåde, der egner sig bedst til løsning af det foreliggende problem.

Men tilbage til vor bybefæstning, som vi hidtil har anskuet ud fra en traditionel militærhistorisk synsvinkel: fæstningens udformning og eventuelle indpasning i et større system. Spørger vi nu, hvorledes er fæstningen blevet finansieret, er vi straks ovre i administrationshistorien. Måske har omegnens bønder bidraget med deres arbejdskraft, måske har man optaget indenlandske eller udenlandske lån. Imidlertid kan man også spørge: hvilken betydning har fæstningen haft for byen? For Fredericias vedkommende er det klart, - herom har et par af seminarets deltagere i øvrigt lige netop skrevet¹⁾ - at uden fæstning ville der ingen by have været, og også mange andre steder gælder det, at byen er vokset op i ly af fæstningen, der kunne beskytte borgerne mod ydre fjender, men så sandelig også bruges til at kontrollere borgernes færden. For københavnernes var det således en kedelig opdagelse, at det nyanlagte kastel - eller rettere Citadellet Frederikshavn - også var vel befæstet på den side, der vender ind mod byen. For centralmagten har sandsynligvis både beskyttelses- og kontrolhensynet gjort sig gældende ved bybefæstning, og denne er til gengæld afhængig af terrænet. At byen måtte føje sig efter de militære hensyn, ses klart ved anlægget af det nuværende Helsingør i 1420'erne. Selve byen var ældre, men lå ikke oprindeligt hvor den gør det i dag. Da Erik af Pommern anlagde Krogen, Kronborgs forgænger, valgte han naturligt nok det sted, hvor havet ydede det væsentligste forsvar på to af fæstningens fire sider. Herved blev afstanden til byen for stor til, at fæstningen kunne udføre sine beskyttende og kontrollerende funktioner, og resultatet var, at byen måtte flytte nærmere til fæstningen. Man kan da også se på byens grundplan med gader, der skærer hinanden i omtrent rette vinkler, at den må være udformet på én gang.

Et andet eksempel, Korsør, viser, hvorledes fæstningen så at sige viste sig i byens retstilstand over for centralmagten. Lidt inde i landet lå bor-

---

gen Taarnborg, som Erik af Pommern (enehersker 1412-1439) lod nedbryde, medens han ude ved kysten lod Korsør fæstning opføre, måske i tilslutning til et eksisterende fæstningstårn eller andet mindre anlæg. Som arbejdskraft ved begge arbejder anvendtes beboere af bebyggelsen, der 1425 fik købstadprivilegier. Disse gav skattefrihed for at ophjælpe den nye by, hvis indbyggere fik ret til at vælge både borgmester og byfoged, hvilket var mere demokratisk, end man var vant til i samtidens bystyre. Dog skulle kongen stadfæste valgene.

Årene omkring 1440 var urolige. I 1439 blev Erik af Pommern afsat, og Kristoffer af Bayern blev konge. Samtidigt var der oprørske bevægelser rundt om i landet, der kulminerede med det store nordjyske bondeoprør i 1441. Fra efteråret 1440 og første halvdel af 1441 er bevaret en række privilegier for byerne, der ved kongeskifte skulle have deres friheder bekræftet. Indholdet af disse privilegier er i vid udstrækning det samme fra by til by, og nogle af bestemmelserne vidner klart om den spændte situation: forbud mod at gøre "sambindelse" mod nogen, især mod bystyret (hvilket skulle straffes med livsstraf), kongen forbeholdt sig borgmestervalget. Disse bestemmelser viser, at kongen ville sikre sig kontrollen med byerne, hvis oprøret skulle brede sig. For Korsørs vedkommende var der dog blot tale om en bekræftelse af Erik af Pommerns privilegium af 1425, det vil altså sige, at indbyggerne bevarede deres skattefrihed og demokratiske valg af borgmester og byfoged. Regeringen har altså skønnet, at byen ville være loyal, hvilket nok har to årsager: dels eksistensen af fæstningen selv om den ikke var færdig i 1441, dels de vidtrækkende privilegier, der gjorde det til en fordel for byen at stå sig godt med regeringen. Vi ser altså her det nydeligste eksempel på samspil mellem militær og civil historie.

Det er velkendt, at man under enevælden ofte lod militærpersoner indkvartere rundt om i byerne, også i fredstid. Byernes indbyggere skulle betale hertil, hvilket har efterladt sig spor i form af skattelister og andre kilder, der kan bruges til socialhistoriske studier. Visse steder, således i Svendborg, opførte rige købmænd særlige "barakker" til at huse de soldater, de var pligtige til at sørge for, og et par af disse barakker er endnu bevaret. Nu forestiller vi os ved barakker midlertidige bygninger, især af træ; men der er faktisk tale om små bindingsværkshuse i én eller to etager. Her har militærhistorien efterladt sig ganske konkrete og ganske oversete spor. En anden følge af indkvarteringen var, at soldaterne, ofte tyskere, tog civilt arbejde i den by, hvor de boede, hvilket naturligvis medførte

---

utilfredshed fra de eksisterende håndværkslav. Kvalitetsmæssigt kan det have betydet, at bedre arbejdsmetoder blev indført af disse udlændinge, som ofte blev i Danmark, når deres tid som soldater var udløbet. Igen ser vi et klart samspil mellem militærhistorien og den civile historie.

Jeg håber, at disse eksempler må være tilstrækkelige til at vise, at den historiske virkelighed er nøjagtig lige så sammensat som mennesket selv, og at den, netop fordi den har med mennesker at gøre, ikke kan sættes i bås som militær, civil, økonomisk, religiøs etc. Heraf følger også, at officerer og faghistorikere må lære at samarbejde om opgaver af fælles interesse, og jeg håber, at dette seminar har kunnet bidrage hertil.

-
- 1) Claus C. von Barnekow og Kaare E. Janson, PRO PACE ARMATUS. Fæstningsbyen Fredericia og dens rolle i det faste forsvar. Krigshistorisk Tidsskrift nr. 1/1977, p. 4.

VI UDDANNELSEN I MILITÆRHISTORIE. Et personligt syn.

Referat af foredrag holdt af oberstløjtnant, hærbibliotekar H. Kroon.

På det seminar, der afholdtes på "Militærhistorisk Konference '77", beskæftigede man sig hovedsageligt med militærhistoriske værker skrevet af officerer. I den efterfølgende diskussion kom man bl.a. ind på officerernes forudsætninger for at beskæftige sig med militærhistorie. Militærhistorisk Basisgruppe fandt dette aspekt af stor relevans for forståelsen af officerernes militærhistoriske opfattelse. For at få dette forhold nærmere belyst f.s.v. angår nutidens officerer, arrangerede MBG efter seminaret et møde med oberstløjtnant, chef for Det kongelige Garnisonsbibliotek H.Kroon¹⁾. Fra dette møde refereres hovedsynspunkterne i oberstløjtnant Kroons foredrag:

Oberstløjtnant Kroon indledte med at konstatere, at et møde som dette - mellem faghistorikere på den ene side og officerer på den anden side - var lidet takkeligt for tyve år siden. Derpå gik han over til at slå fast, at officerernes forhold til militærhistorien havde undergået ganske mærkbare ændringer siden krigen. Oplevelsen af besættelsestidens ukonventionelle krigsførelse var ensbetydende med en indleven og erfaring i både den praktiske og den teoretiske side af militære begivenheder. Den historiske fornemmelse var svækket. Dette forhold indebar den uheldige følge, at dokumentation ikke ansås for at være særlig nødvendig i beskæftigelsen med nyere militærhistorie, idet den erstattedes af oplevelsen og erfaringen. Ifølge oberstløjtnant Kroon kom denne holdning mest eklatant til udtryk på Hærens Officersskole, hvor biblioteket var nedpakket og ubenyttet i 1946, hvilket nødvendigvis medførte en mangelfuld litteraturbenyttelse, når der arbejdedes med militærhistorisk stof. Men billedet ændredes - efterkrigstidens markante angelsaksiske indflydelse på vesteuropæisk militær tænkning havde bl.a. resulteret i en seriøs beskæftigelse med militærhistorie med udgangspunkt i "Makers of Modern Strategy"²⁾ på Forsvarsakademiet. Dernæst introduceredes efterhånden en form for videnskabelig dokumentation og metodik, der kunne erstatte den ældre mangelfulde litteraturbenyttelse, og som efterhånden nødvendiggjorde indhøstning af erfaringer fra studieindholdet i visse universitetsdiscipliner.

Det havde endvidere været kendetegnende for den teoretiske militære uddannelse, at den som fundament manglede en kendt og accepteret terminologi.

Ufrugtbare cirkelslutninger var således affødt af en række semantiske problemer. De første skridt til en udbedring af denne alvorlige mangel blev taget ved udarbejdelsen af summariske begrebsoversigter, men snart påbegyndtes i udlandet udgivelsen af leksikalske terminologiske oversigter, der inddrog i den danske undervisning.³⁾ Dette kunne i betydelig grad lette indlæring og undervisning. Ligeledes var det af betydning, at der fastsattes regler for udarbejdelse af skriftlige arbejder, således at forståelseskløften også her blev mindsket.⁴⁾ I denne forbindelse måtte det derfor være ganske væsentligt at tilegne sig en anvendelig definition på begrebet militærhistorie. Og her gjorde oberstløjtnant Kroon opmærksom på oberstløjtnant K.V. Nielsens treleddede definition⁵⁾, ligesom han understregede, at det mest givtige udbytte af studiet af militærhistorie opnåedes ved at studere i bredde, i dybde og i sammenhæng.⁶⁾

Et hyppigt behandlet og et meget udviklende område inden for militærhistorien er strategien. På dette felt var det væsentligt at arbejde med en fast terminologi, der bl.a. kunne tage højde for de forskelligartede doktriner i øst og vest. Ligeledes måtte det være helt nødvendigt at kunne manifestere evne til abstraktion for til fulde at kunne forstå de forskellige faktoreres indvirken på de relevante forhold. Oberstløjtnant Kroon påviste, at der fandtes militærhistoriske erfaringer, som med fordel kunne udtrages af konkrete begivenheder og tilstande. Således havde generalmajor J.F.C. Fuller og kaptajn B.H. Liddell Hart med udvisning af stor abstraktionsevne i mellemkrigstiden lanceret deres kampvognsteorier, der blev så ilde modtaget.⁷⁾

Som eksempel på et tidligere mangelfuldt beskrevet militærhistorisk forløb fremhævede oberstløjtnant Kroon de to Slesvigske Krige, og det skønnes, at disse to krige endnu ikke var blevet fyldestgørende behandlet. Ved tidligere danske militærhistoriske bearbejdnings af især krigen 1864 var det beklageligvis karakteristisk, at de militære forfattere ikke altid formåede at adskille fremstilling fra egen vurdering, hvorfor disse værker ofte bar præg af efterrationalisering. I forbindelse med 1848-64 øjnede oberstløjtnant Kroon en samarbejds mulighed mellem officerer, der med militær sagkundskab og abstraktionsevne - og faghistorikere, som med metodiske og kildekritiske redskaber samt forståelse for samfundsmæssige helhedsbetragtninger, i fællesskab skulle kunne arbejde på denne opgave.⁸⁾

Henvisninger:

- 1) Vedrørende Det kongelige Garnisonsbibliotek se: Claus C. von Barnekow, Jesper B. Bernøe og Kaare E. Janson: Militærhistorie - de militære biblioteker. 1066 - Tidsskrift for historisk forskning. 5. årg. nr. 3, 1975. p. 20 ff.
- 2) Earle, Edward Mead (ed.): Makers of Modern Strategy. Military Thought from Machiavelli to Hitler. Princeton 1943.
- 3) Schwarz, Urs and Hadik, Laszlo: Strategic Terminology. A Trilingual Glossary. (Engelsk, tysk og fransk). Düsseldorf 1966.
- 4) Retningslinier for udformning af videnskabelige artikler. (Oversættelse af UNESCO-dokument). 2. oplag. Kbh. 1977.
- 5) Barnekow, Claus C. von, Ole Louis Frantzen og Kaare E. Janson: Hvor blev militærhistorien af? En diskussion om militærhistorisk forskning. Kbh. 1975, p. 28. Se også Knud J.V. Jespersen: En militærhistorisk renaissance? Nogle bemærkninger i anledning af skriftet Hvor blev militærhistorien af? og den første danske militærhistoriske konference på Frederiksberg Slot 15. - 16. marts 1975. Historisk Tidsskrift, bd. 77 (13. rk. bd. IV), Kbh. 1977, p. 135-142.
- 6) Howard, Michael: The Use and Abuse of Military History. The Royal United Service Institution Journal. Feb. 1962.
- 7) Se herom i Gibson, Irving M., Maginot and Liddell Hart: The Doctrine of Defence, i Earle, Edward Mead (ed.): Makers of Modern Strategy. Military Thought from Machiavelli to Hitler. Princeton 1943, p. 365-387.
- 8) Etableringen af et sådant fællesskab mellem officerer og faghistorikere forudsætter kendskab til hinandens interesseområder og forudsætninger. Et bidrag til opnåelse af dette fællesskab er givet med Claus C. von Barnekow, Kaare E. Janson og Poul Ib Liebe: Militærhistoriens Hvem forsker Hvad. 2.udg. Kbh. 1977. (Udgivet af Det kongelige Garnisonsbibliotek).